

ن. ۶

262

262 - ۱

قانون پیکھووالی

2012/2

امام العصر والنجوم لانا نور الحسن رحمہ اللہ تعالیٰ

مکتبہ شادریہ © لاہور

452

500

05

سلسلہ اشاعت نمبر (۱۰)

الصَّرْفُ أُمَّ الْعُلُومِ وَالنَّحْوُ أَبُوهَا

قوانین صرف پر مشتمل بہترین کتاب

قانونِ چھپیوں

تالیف

امام اصر و النحو مولانا نور الحسن رحمہ اللہ تعالیٰ

۱۳۹۵ھ ناشر ۱۹۷۵ء

مکتبہ قادیان

جامعہ نظمیہ رضویہ اندرون لواری رڈ لاہور
فون ۶۸۳۵۲

قیمت: چار روپے

کتبہ شاہ محمد عثمانی سیالوی نقوی

واسطے شروع ہر علم دے جانتا ترہیاں امران داضوری ہے، اول تعریف اُس علم دی
 تاں جے طالب شے مجہول دانہ ہووے، دوچا موضوع اُس علم داتاں جے مقصود اپنا نگاہ
 رکھے غیر مقصود تھیں، تریجا فرض اس علم دی تاں جے کوشش اُس دی عبث نہ ہووے
 تعریف علم صرف دی الصَّرفُ عِلْمٌ بِأَصُولٍ يُعْرَفُ بِهَا أَحْوَالُ أَيْبِيَةِ الْكَلِمَةِ
 الَّتِي لَيْسَتْ بِأَعْرَابٍ - موضوع الْكَلِمَةِ مِنْ حَيْثُ الصِّيغَةُ بِفَرْضِ اسْمِ
 صِيَانَةُ الذِّهْنِ عَنِ الْخَطَا اللَّفْظِيِّ مِنْ حَيْثُ الصِّيغَةُ -

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مقدمہ صرف

مقدمہ اور اصطلاح طائفہ من الکلام بتوقف علیہ الشروع فیہ
 عرب والے وچ اصطلاح اپنی دے زبیر نوں فتحہ، زبیر نوں کسرہ،
 نوں ضمہ اکھدے ہین۔ ایہ نام انہاندے سے خاص خاص ہین، عام نام انہاندہ
 ہے جس حرف تے فتحہ ہوئے اسنوں مفتوح، جس تے کسرہ ہوئے اس نوں مکسور
 جس تے ضمہ ہوئے اسنوں مضموم اکھدے ہین، ایہ بھی نام انہاندے سے خاص ہین
 نام انہاندہ متحرک ہے، نہ ہونے حرکت دے نوں سکون اکھدے ہین، جس تے
 ہوئے اوہنوں ساکن، جس حرف تے دو حرکت ہین دو جی حرکت نشانی توہین

مطبع: مئذیہ سنہ ۱۹۰۹ء سرکرہ روڈ۔ لاہور

ہوندی ہے۔ تئوین نون ہوندا ہے ساکن، جو پڑھیا ویندا ہے نال حرکت آخر کلمے دی دے۔
کلمہ اوہ لفظ ہے جو وضع کبہ بنا گیا واسطے معنی مفرد دے۔ کلمے بولی عرب دے
ترے قسم ہیں، اسم و فعل و حرف۔ اسم اوہ کلمہ ہے جو سمجھیا جاوے معنی اوس داسوا جوڑنے
کلمے پوری دے اتے جڑیا ہویا نال کسے زمانے دے نہ ہووے اوہناں ترہیاں تھیں
مثال جویں رَجُلٌ وَفَرَسٌ اتے فعل اوہ کلمہ ہے جو سمجھیا جاوے معنی اوس داسوا جوڑنے
کلمے پوری دے اتے جڑیا ہویا ہووے نال کسے زمانے دے انہاں ترہیاں تھیں
مثال جویں حَسْرَتٌ یَضْرِبُ اتے حرف اوہ کلمہ ہے جو نہ سمجھیا جاوے معنی اوسدا
سوا جوڑنے کلمے پوری دے۔ مثال ساریاں دی ذَهَبْتُ مِنَ الْبَصْرَةِ إِلَى الْكُوفَةِ، ذَهَبْتُ
فعل، بصرہ، کوفہ اسم، مِنْ، الی حرف۔ اسم اپنے گھروچ دو قسم ہے ظاہر اتے ضمیر ضمیر
اوہ اسم ہے جو میان کینا ویندا ہے نال اسدے متکلم یا مخاطب یا غائب تھیں، مثال ساریاں
دی اَنَا أَنْتَ هُوَ مَا وَا اس دے سب اسم ظاہر ہے۔ اوہ اسم ضمیر ترے قسم ہے مرفوع،
منصوب، مجرور۔ مرفوع نشانی فاعل دی، منصوب نشانی مفعول دی، مجرور نشانی مضاف
الیہ دی۔ باز مرفوع و دو قسم ہے متصل اتے منفصل، مثال منفصل دی هُوَ هُمَا هُمْ هِيَ
هُمَا هُنَّ أَنْتَ أَنْتُمْ أَنْتِ أَنْتُنَّ أَنْتِ أَنْتُنَّ أَنْتِ أَنْتُنَّ اتے متصل دو قسم ہے بارز،
اتے مستتر۔ بارز اوہ ہے جو ظاہر پڑھیا جاوے اتے مستتر اوہ ہے جو ظاہر نہ پڑھیا جاوے
بلکہ اپنے کو لوں اعتبار کر لویے، مثال بارز دی ضَرَبَ ضَرْبًا ضَرْبًا۔ اوہ حرف جو وچہ آخر
ضَرْبِ دے نوں دے ہیں سوا تانیث ساکن دے سب ضمیر مرفوع متصل بارز ہیں مستتر
دو قسم ہے ہک واجب الاستتار، ہک جائز الاستتار۔ واجب الاستتار اوہ ہوندا ہے جو
وچہ فعل مضارع دے اتے وچہ انہاں فعلوں دے جو بنائے جان دے ہیں مضارع تھیں

نے شکل اتنے معنی ہو رہی دے، سمیت باقی رکھنے مادہ مصدر دے مشتق ست قسم
 ہے، اسم فاعل، اسم مفعول، اسم تفضیل، صفت مشبہ، صیغہ مبالغہ، انہاں پنجیاں
 اس اسماء صفت بھی کہندے ہیں، اسم آلہ، اسم ظرف، ہک جامد ہے جو نہ مصدر ہے
 مشتق مصدر تھیں ہے۔ جامد ترے قسم ہے ثلاثی، رباعی، خماسی۔ ہر ایک دو دو قسم
 ہے مجرذاتے مزید۔ مجرذاتے وہ ہے جو تمامی حرف اس دے اصلی ہوون زائد کوئی
 نہ ہووے، اتے مزید اوہ ہے جو وچہ اس دے کوئی حرف زائد ہووے، اتے
 حرف اصلی اوہ ہے جو وچہ تمامی گرداناں کلمے دیاں دے پایا جاوے اتے وچہ
 وزن کرنے دے مقابلے فار یا عین یا لام کلمے دے پوسے۔ زائد اوہ ہے جو اس
 طرح نہ ہووے۔ جس کلمے نوں وزن کرے اس نوں موزون اکھدے ہیں اتے فار
 و عین و لام نوں میزان اکھدے ہیں۔ معنی وزن دا ایہ ہے جو بنا لینا کلمے فار عین لام
 دے نوں مثل کلمہ موزون دے۔ جو حرف برابر فار کلمے دے پوسے اسنوں فار کلمہ جو
 حرف برابر عین کلمے دے پوسے اس نوں عین کلمہ، جو حرف برابر لام دے پوسے
 اس نوں لام کلمہ دے ہیں جو حرف پڑھنے وچہ پہلوں آوے اس نوں ما قبل، جو تہ کچھ آوے
 اس نوں ما بعد اکھدے ہیں۔ فعل دو قسم ہے ثلاثی اتے رباعی، ہر ایک دو دو قسم ہے
 مجرذاتے مزید، ایہ پر مصدر اتے مشتق وچہ بولنے مجرذاتے مزید دے تابع فعل ماضی
 اپنے دے ہیں جو کوئی اسم اتے فعل معرب ہیں، انہاں ستاں ستاں تھیں باہر نہیں، بیت
 صحیح است و مثال است و مضاعف
 لہیف و ناقص و مہموز و اجوف
 صحیح اوہ کلمہ ہے جو کوئی حرف اصلی اس دا ہمزہ اتے حرف علت دا

انہ ہونے سے اتنے عین اتنے لام کلمہ اس کے داہنی تھنیں تھیں نہ ہونے سے مثال اس
دی ضَرْبٌ ضَرْبٌ بِرُوزِنٍ فَعْلٌ وَفَعْلٌ مِ-

حرف علت دے تے ہیں واؤ اتنے الف اتنے یاہ، جدا کٹھا کرے کلمہ
"وامی" دا ہوندا ہے جو صا در ہوندا ہے، عرب والیاں تھیں وچہ پہنچنے کسے در دے،
بیت
حرف علت نام کہ روئد واؤ الف ویاہ
ہر کراد دے رسد لاچار گوید و آگرا

مہموزا وہ کلمہ ہے جو کوئی حرف اصل اس دا ہمزہ ہووے۔ جیکہ ہمزہ مقابلے
فائلے دے ہووے اس نوں مہموزا الفاء اکھدے ہیں، جیکہ ہمزہ مقابلے عین کلمے
دے ہووے۔ اس نوں مہموزا العین کہندے ہیں، جیکہ ہمزہ مقابلے لام کلمے دے
ہووے اس نوں مہموزا اللام اکھدے ہیں۔
چوں امر واخذ ۱۲
چوں نزل ۱۲

مثال واؤی، جیکہ یا تاں مثال یاہی چوں یسر بر وزن فعل ۱۲

اجوت اوہ کلمہ ہے جو کوئی عین کلمہ اس دے حرف علت دا ہووے، جیکہ
واؤ ہووے، تاں اجوت واؤی، جیکہ یاہ ہووے تاں اجوت یاہی۔
چوں نالو بر وزن فعل ۱۲
چوں باع بر وزن فعل ۱۲

ناقص اوہ کلمہ ہے جو کوئی لام کلمہ اس دا حرف علت دا ہووے، جے کہ
واؤ ہووے، تاں ناقص واؤی، جیکہ یاہ ہووے تاں ناقص یاہی۔
چوں و ما بر وزن فعل ۱۲
چوں رمی بر وزن فعل ۱۲

لفیفت دو قسم ہے لفیفت مفروق اتے لفیفت مقرون، لفیفت مفروق اوہ
کلمہ ہے جو فاء کلمے اتے لام کلمے اسدے حرف علت دا ہووے۔ اتے لفیفت مقرون
اوہ کلمہ ہے جو عین کلمے اتے لام کلمہ اس دا حرف علت دا ہووے۔
چوں وقی بر وزن فعل ۱۲
چوں طوی بر وزن فعل ۱۲

مضاعف دو قسم ہے مضاعف ثلاثی اتے مضاعف رباعی مضاعف ثلاثی
 کلمہ ہے جو عین اتے لام کلمہ اوس داہلی جنس تھیں ہوں جو یں مَدَّ و مَدَّ برون
 تَلَّ و فَعَلَ مضاعف رباعی اوہ ہے جو کوئی فار اتے لام اول، عین اتے لام ثانی
 س داہلے جنس تھیں ہوں جس کلمے نوں بنا کر یے اس نوں مبنی اکھدے ہن
 س کلمے تھیں بنا کیتا جاوے اس نوں مبنی مَنَّ اکھدے ہن طریقہ بنا کرنے دا
 ہے جے شکل مبنی دی ویکھ کے وچ مبنی منہ دے تغیر تبدیل وادہ اکھاٹا کر کے شکل
 مبنی بنا دینا۔ (تمام شد مقدمہ صرف)

شرح ابنائے باب اول

فعل ماضی معلوم

مضاعف ثلاثی
 مضاعف رباعی
 مضاعف خماسی
 مضاعف سداسی
 مضاعف سباعی
 مضاعف ثمانی
 مضاعف تساعی
 مضاعف عشاری
 مضاعف حشاری
 مضاعف عشراوی
 مضاعف اثناعشری
 مضاعف ثلاثی
 مضاعف رباعی
 مضاعف خماسی
 مضاعف سداسی
 مضاعف سباعی
 مضاعف ثمانی
 مضاعف تساعی
 مضاعف عشاری
 مضاعف حشاری
 مضاعف عشراوی
 مضاعف اثناعشری

ضَرْبٌ اَزْ ضَرْبًا بِنَا كِرْدَنْدَ حَرْفِ اَوَّلِ بِرْحَالِ خُودِ كَذَا شَتَّةِ ثَانِي رَافِعَةً دَادَهُ
 تَمْوِينِ مَكْنِ عِلَامَتِ اسْمِيَّتِ رَاحَدَفْ كِرْدَنْدَ اَخْرَشِ رَا مَبْنِي بِرَفْتَحَةٍ سَاخْتَنْدَ ضَرْبٌ شَدَّ
 ضَرْبًا رَا اَزْ ضَرْبٍ بِنَا كِرْدَنْدَ، اَلْفَ عِلَامَتِ تَشْنِيهِ وَضَمِيرِ فَاعِلِ دَرِ اَخْرَشِ دَرِ اَوْرَدَنْدَ
 ضَرْبًا شَدَّ۔ ضَرْبُورَا رَا اَزْ ضَرْبٍ بِنَا كِرْدَنْدَ، وَاوَسَا كْنِ عِلَامَتِ جَمْعِ نَدَكِرْ وَضَمِيرِ فَاعِلِ دَرِ
 اَخْرَشِ دَرِ اَوْرَدَهُ مَاقِبِلِ دَاوْرِهِ اَصْمَهُ دَاوَنْدَ ضَرْبُورَا شَدَّ۔ ضَرْبَتٌ رَا اَزْ ضَرْبٍ بِنَا
 كِرْدَنْدَ، تَاوَسَا كْنِ مَحْنِ عِلَامَتِ تَانِيَّتِ دَرِ اَخْرَشِ دَرِ اَوْرَدَنْدَ ضَرْبَتٌ شَدَّ۔ ضَرْبَتَا
 رَا اَزْ ضَرْبَتٍ بِنَا كِرْدَنْدَ، اَلْفَ عِلَامَتِ تَشْنِيهِ وَضَمِيرِ فَاعِلِ دَرِ اَخْرَشِ دَرِ اَوْرَدَهُ مَاقِبِلِ اَلْفِ رَا

فتحة داوند ضَرْبَتَا شَدَّ، ضَرْبِنَ رَا از ضَرْبَتِ بِنَا كَرْدَنَد، نُونِ مَفْتُوحَةِ عِلَامَتِ جَمْعِ مَوْنَتِ
 وَضْمِيرِ فَاعِلِ دَرِ اٰخِرِش دَرِ اَوْرَدَنَد ضَرْبَتُنْ شَدَّ پَسِ اجْتِمَاعِ دُو عِلَامَتِ شَدَّ، تَا وَاحِدَةً رَا حَذْفِ
 كَرْدَه مَاقْبَلِش رَا سَاكِنِ كَرْدَنَد تَا نَوَالِي اَرْبَعِ حَرَكَاتِ لَازِمِ نِيَايِدِ ضَرْبِنَ شَدَّ. ضَرْبَتِ
 رَا از ضَرْبِ بِنَا كَرْدَنَد، تَا مَفْتُوحَةِ عِلَامَتِ خَطَابِ وَضْمِيرِ فَاعِلِ دَرِ اٰخِرِش دَرِ اَوْرَدَه مَاقْبَلِش
 رَا سَاكِنِ كَرْدَنَد تَا نَوَالِي اَرْبَعِ حَرَكَاتِ لَازِمِ نِيَايِدِ ضَرْبَتِ شَدَّ ضَرْبَتَا رَا از ضَرْبَتِ بِنَا
 كَرْدَنَد، اَلِفِ عِلَامَتِ تَشْنِيهِ وَضْمِيرِ فَاعِلِ دَرِ اٰخِرِش دَرِ اَوْرَدَه مَاقْبَلِش رَا فَتْحَةَ دَاوَنَد
 ضَرْبَتَا شَدَّ پَسِ مِيمِ مَفْتُوحَةِ مِيَانِ تَا رُو اَلِفِ دَرِ اَوْرَدَه مَاقْبَلِش رَا ضَمَّ دَاوَنَد،
 ضَرْبَتَا شَدَّ ضَرْبَتُمُ رَا از ضَرْبَتِ بِنَا كَرْدَنَد، وَاو سَاكِنِ عِلَامَتِ جَمْعِ مَذْكُورِ وَضْمِيرِ
 فَاعِلِ دَرِ اٰخِرِش دَرِ اَوْرَدَنَد ضَرْبَتَا شَدَّ، پَسِ مِيمِ مَضْمُومِ مِيَانِ تَا رُو وَاو دَرِ اَوْرَدَه مَاقْبَلِش
 رَا ضَمَّ دَاوَنَد ضَرْبَتَا شَدَّ، پَسِ وَاو رَا حَذْفِ كَرْدَه مِيمِ رَا سَاكِنِ كَرْدَنَد، لِيَصِحَّ
 اَلْوَقْتُ فَلَئِنَّ ضَرْبَتُمُ شَدَّ ضَرْبَتِ بِنَا كَرْدَنَد، فَتْحَةَ تَا رُو بَكْسَرَه بَدَلِ كَرْدَنَد
 ضَرْبَتِ شَدَّ ضَرْبَتَا رَا از ضَرْبَتِ بِنَا كَرْدَنَد، اَلِفِ عِلَامَتِ تَشْنِيهِ وَضْمِيرِ فَاعِلِ دَرِ
 اٰخِرِش دَرِ اَوْرَدَنَد مَاقْبَلِش رَا فَتْحَةَ دَاوَنَد ضَرْبَتَا شَدَّ پَسِ مِيمِ مَفْتُوحَةِ مِيَانِ تَا رُو اَلِفِ
 دَرِ اَوْرَدَه مَاقْبَلِش رَا ضَمَّ دَاوَنَد ضَرْبَتَا شَدَّ ضَرْبَتُنْ رَا از ضَرْبَتِ بِنَا كَرْدَنَد
 نُونِ عِلَامَتِ جَمْعِ مَوْنَتِ وَضْمِيرِ فَاعِلِ دَرِ اٰخِرِش دَرِ اَوْرَدَنَد ضَرْبَتُنْ شَدَّ، پَسِ مِيمِ
 سَاكِنِ مِيَانِ تَا رُو نُونِ دَرِ اَوْرَدَه مَاقْبَلِش رَا ضَمَّ دَاوَنَد ضَرْبَتُنْ شَدَّ، پَسِ مِيمِ وَ
 نُونِ قَرِيبِ الْمَخْرَجِ بِهَمِ اَمْدَنَد مِيمِ رَا نُونِ كَرْدَه نُونِ رَا دَرِ نُونِ اَوْعَامِ كَرْدَنَد ضَرْبَتُنْ

له خواه از يك جنس باشد خواه از دو جنس مثال چوں ضربن كدر اصل ضربتن بود قاعده كه همگان اوتان
 دو علامت تانيت ديان داوچه فعل دے مطلقا منع ہے اتے دوچه ايم دے اوس وقت جے كی جنس نھیں
 ہوں جیکر كے جنس نہ ہوں تان جائز ہے اتے عمل دوچه ايه گل پانی نھیں گئی۔

شد ضَرْبُتُ را از ضَرْبِ بنا کردند، تا مضمومه علامت واحد متکلم و ضمیر فاعل در آخرش در آورده ما قبلش را ساکن کردند تا توالی اربع حرکات لازم نیاید ضَرْبُتُ شد - ضَرْبُتَا را از ضَرْبُتُ بنا کردند، تا واحد را حذف کرده بجایش تا علامت متکلم مع الفیر در آورند ضَرْبُتَا شد -

فعل ماضی مجهول

ضَرْبُتُ الی آخره را از ضَرْبُتُ الی آخره بنا کردند، حرف اول را ضمه داده ما قبل آخره کسره دادند ضَرْبُتُ الی آخره شد -

فعل مضارع معلوم

يَضْرِبُ تَضْرِبُ أَضْرِبُ نَضْرِبُ را از ضَرْبِ بنا کردند، یک حرف مفتوحه از حروفِ اَئِنَّ لِسْکُونِ فاء کلمه در اولش در آورده ما قبل آخره کسره داده ضمه عربی در آخرش در آورند يَضْرِبُ تَضْرِبُ أَضْرِبُ نَضْرِبُ شدند، يَضْرِبَانِ تَضْرِبَانِ را از يَضْرِبُ تَضْرِبُ بنا کردند، الف علامت تشبیه و ضمیر فاعل و نون مکسوه عوض ضمه که در واحد بود در آخرش در آورده ما قبل الف را فتح دادند يَضْرِبَانِ تَضْرِبَانِ شدند يَضْرِبُونَ تَضْرِبُونَ را از يَضْرِبُ تَضْرِبُ بنا کردند، واو ساکن علامت جمع مذکر ضمیر فاعل و نون مفتوحه عوض ضمه که در واحد بود، در آخرش در آورده ما قبل واو را ضمه دادند يَضْرِبُونَ تَضْرِبُونَ شدند يَضْرِبِينَ را از تَضْرِبُ بنا کردند، نون مفتوحه علامت جمع مؤنث و ضمیر فاعل در آخرش در آورده ما قبلش را ساکن کرده و تا واحد را حذف

کرده بجایش یار آوردند یَضْرِبُیْنِ شَدَّ. تَضْرِبُیْنِ را از تَضْرِبُ بنا کردند
 یار ساکنه علامت تائیت و ضمیر فاعل نزد بعض و نون مفتوحه عوض ضممه که در تَضْرِبُ بود
 در آخرش در آورده ما قبل یار را کسره دادند تَضْرِبُیْنِ شد تَضْرِبَانِ را از
 تَضْرِبُیْنِ بنا کردند، یار واحده را حذف کرده بجایش الف علامت تشبیه و ضمیر
 فاعل در آورده فتحه نون را یکسره بدل کردند و ما قبل الف را فتحه دادند تَضْرِبَانِ
 شد. تَضْرِبُیْنِ را از تَضْرِبُیْنِ بنا کردند، یار و نون واحده را حذف کرده بجایش
 نون مفتوحه علامت جمع مؤنث و ضمیر فاعل در آخرش در آورده ما قبلش را
 ساکن کردند تَضْرِبُیْنِ شَدَّ.

فعل مضارع مجهول

يُضْرَبُ تُضْرَبُ أُضْرَبُ نُضْرَبُ الى اخره را از يُضْرَبُ تُضْرَبُ أُضْرَبُ
 نُضْرَبُ بنا کردند، حرف اول را ضممه داده ما قبل آخر را فتحه دادند يُضْرَبُ تُضْرَبُ
 أُضْرَبُ نُضْرَبُ شدند.

بنا بر اسم فاعل

ضَارِبٌ را از يُضْرَبُ بنا کردند، یار حرف مضارع را حذف کرده فاعل کلمه
 را فتحه داده بعده الف علامت اسم فاعل در میان فار و عین در آورده تنوین تکمیل علامت
 اسمیت در آخرش در آورده ضَارِبَانِ را از ضَارِبٌ بنا کردند الف علامت تشبیه
 و نون مکسوره عوض ضممه یا تنوین یار دو که در واحد بود در آخرش در آورده ما قبل

الف را فحہ دادند ضاربان شد ضارِبُونَ را از ضارِبٌ بنا کردند، و او ساکن
 علامت جمع مذکر سالم و نون مفتوحه عوض ضمہ یا تنوین یا پیردو کہ در واحد بود در آخرش
 در آورده ما قبل الف را فحہ دادند ضارِبُونَ شد ضَرِبَةٌ را از ضارِبٌ بنا کردند
 حرف اول را بر حال خود گذاشته الف و حدا ن حذف کرده عین و لام کلمه افحہ
 داده بعدہ تا متحرک علامت جمع تکسیر در آخرش در آورده ضَرِبَةٌ شد ضَرَابٌ
 را از ضارِبٌ بنا کردند، فار کلمه را ضمہ داده الف و حدا ن حذف کرده عین کلمه را مشد

مفتوح ساخته بعدہ الف علامت

جمع تکسیر در آخرش در آورده ضَرَابٌ شد ضَرِبٌ را از ضارِبٌ بنا کردند، فار
 کلمه را ضمہ داده الف و حدا ن حذف کرده عین کلمه را مشد مفتوح ساختند ضَرِبٌ
 شد ضَرِبٌ را از ضارِبٌ بنا کردند، فار کلمه را ضمہ داده الف و حدا ن حذف
 کرده عین کلمه را ساکن کردند ضَرِبٌ شد ضَرِبًا را از ضارِبٌ بنا کردند، فار کلمه
 را ضمہ داده الف و حدا ن حذف کرده عین و لام کلمه را فحہ داده بعدہ الف ممدوده
 علامت جمع تکسیر در آخرش در آورده تنوین ممکن را حذف کردند برای منع صرف
 ضَرِبًا شد ضَرِبَانٌ را از ضارِبٌ بنا کردند، فار کلمه را ضمہ داده الف و حدا ن
 حذف کرده عین کلمه را ساکن کرده بعدہ الف و نون علامت جمع تکسیر در آخرش
 در آورده ما قبل الف را فحہ دادند ضَرِبَانٌ شد ضَرَابٌ را از ضارِبٌ بنا کردند
 فار کلمه را کسرہ داده الف و حدا ن حذف کرده عین کلمه را فحہ داده بعدہ الف علامت
 جمع تکسیر در آورده ضَرَابٌ شد ضَرُوبٌ را از ضارِبٌ بنا کردند، فار عین کلمه را ضمہ داده

الف و صا نرا حذف کرده بعده واو ساکن علامت جمع تکسیر در آوردند ضووب شد
 ضاربه را از ضارب بنا کردند، تا متحرک علامت تانیث در آخرش در آورده ما پیش
 را فحتم دادند ضاربه شد ضاربین را از ضاربه بنا کردند، الف علامت تثنیه
 و نون مکسوره عوض ضمہ یا تونین یا هر دو که واحده بوده در آخرش در آورده ما قبل
 الف را فحتم دادند ضاربین شد ضاربات را از ضاربه بنا کردند، الف و تا
 علامت جمع کونث سالم در آخرش در آورده ما قبل الف را فحتم دادند ضاربات
 شد پس اجتماع دو علامت تانیث شد تا واحد را حذف کردند ضاربات شد ضوارب
 را از ضاربه بنا کردند، حرف اول را بر حال خود گذاشته ثانی را با و مفتوحه بدل کرده
 سیوم جا علامت جمع تکسیر در آورده حرفیکه ما بعد علامت جمع تکسیر شد آنرا کسره
 داده تا واحد تونین تمکن را حذف کردند از برای ضدیت و منع صرف ضوارب شد
 ضوب را از ضاربه بنا کردند، فاء کلمه را ضمہ داده الف واحده را حذف کرده عین کلمه
 را مشدومفوح ساخته تا واحد را حذف کردند ضوب شد ضووب و ضووبه
 را از ضارب و ضاربه بنا کردند، حرف اول را ضمہ داده ثانی را با و مفتوحه بدل
 کرده سیوم جا یا تصغیر در آورده باقی را بر حال خود گذاشتند ضووب و ضووبه شدند

اینجا دو حرف ض و ب را با هم جمع کرده اند
 و چون ض و ب هر دو حرف سببی و سببیه
 هستند و در هر دو حرف سببیه و سببی
 جمع کردن صحیح است و در اینجا
 ض و ب را با هم جمع کرده اند و
 ضووب و ضووبه شده اند

اینجا دو حرف ض و ب را با هم جمع کرده اند
 و چون ض و ب هر دو حرف سببی و سببیه
 هستند و در هر دو حرف سببیه و سببی
 جمع کردن صحیح است و در اینجا
 ض و ب را با هم جمع کرده اند و
 ضووب و ضووبه شده اند

قانون هر زائده که واقع بود در چه مفرد و کسره و دوئی جا وقت

از قید مفرد کسره و دوئی جا وقت
 بقول ضارب و ضووب

زائده آن باشد که در وزن ضارب و ضووب
 کلمه زائده
 کلمه ضارب
 کلمه ضووب
 حرف علت چون بود با ساکن
 حرکت ما قبل او موافق بود
 ۱۲

سا کرنے جمع قصے اتے تصغیر سے اسنوں نال واو مفتوح دے بدل کریند مین و جو با۔
 یہ طریقہ بنا تصغیر این است کہ حرف اول مضوم، ثانی مفتوح
 سوم جایا ساکنہ یا بعد یا اگر یک حرف باشد از ایچ اعتبار نیست
 چون رحیل اگر مابعد یا دو حرف باشد تا اول کسور دوم را
 اعتبار نیست زیرا نچ در آخرست و آخر حمل تغیر است
 مثال الف لام چون الضارب
 مثال اصناف چون غلام زید و مثال
 تشبیه و جمع چون ضاربان زید
 ضارب زید
 التوین نون ساکنہ متبع واد
 آخر الحکمة ۱۲

قانون ہر نون تنوین دا وقت دخول الف لام اتے اصناف دے اتے نون

تشبیه دا اتے جمع دا وقت اصناف دے ڈھیندا ہے و جو با۔

قانون ہر نون تنوین اتے تخفیف دے نون نال حرف علت دے بدل کر دے مین

بیت سے اے کہ در علم حرف بردی گو
 انرا باران غیر تشبیه بگو

نزدیک نویں حرفی داریہ قانون صحیح نہیں ۱۲

اتے وفق حرکت ما قبل اوسدی دک جواز اوچہ حالت وقف دی دے۔

چون ضارب باضارب یا ضاربی انرا یا انرا انرا
 خواندن جائز است ۱۲

بنام اسم مفعول

مَضْرُوبٌ رَا از يُضْرَبُ بنا کر دند، یا ہ مضارع ت را حذف کر دہ بجائش
 میم مفتوح علامت اسم مفعول در آورده فار کلمہ را بر حال خود گذاشته عین کلمہ را ضمہ
 داده تنوین ممکن علامت اسمیت را در آخرش در آورده دند مَضْرُوبٌ شد بر وزن
 مَفْعُولٌ و این چنین در کلام عرب نیامده مگر مَعُونٌ و مَكْرَمٌ کہ ایشان شاذند لهذا ضمہ
 عین کلمہ را اشباع نمودند تا وادانہ و پیدا شد مَضْرُوبٌ شد بر وزن مَفْعُولٌ مَضْرُوبٌ
 رَا از مَضْرُوبٌ بنا کر دند، الف علامت تشبیه و نون مکسورہ عوض ضمہ یا تنوین یا
 ہر دو کہ در واحد بود در آخرش در آورده ما قبل الف را فتح دادند مَضْرُوبَانِ شد

مَضْرُوبُونَ را از مضروب بنا کردند، واو ساکن علامت جمع مذکر سالم و نون مفتوحه عوض ضمّه یا تنوین یا هر دو که در واحد بود در آخرش در آورده ماقبل واو را ضمّه دادند مَضْرُوبُونَ شد مَضْرُوبَةٌ را از مضروب بنا کردند، تا متحرک علامت تانیث در آخرش در آورده ماقبلش را فتحه دادند مَضْرُوبَةٌ شد مَضْرُوبَاتٍ را از مضروب بنا کردند، الف علامت تثنیه و نون مکسوره عوض ضمّه یا تنوین یا هر دو که در واحد بود در آخرش در آورده ماقبل الف را فتحه دادند مَضْرُوبَاتٍ شد مَضْرُوبَاتٌ را از مضروب بنا کردند، الف و تا علامت جمع مؤنث سالم در آخرش در آورده و مَضْرُوبَاتٌ شد پس اجتماع دو علامت تانیث شد تا واحد را حذف کردند مَضْرُوبَاتٌ شد مَضَارِيبٌ از مضروب و مضروب بنا کردند، حرف اول را بر حال خود گذاشته ثانی را فتحه داده سوّم با الف علامت جمع تکسیر در آورده حرفیکه مابعد الف جمع تکسیر شد آنرا کسره داده تا واحد و تنوین ممکن را حذف کردند آنرا برای ضدّیت و منع صرف مَضَارِيبٌ شد پس واو ساکن ماقبلش مکسور آل و او را بیار بدل کردند مَضَارِيبٌ شد مَضَارِيبٌ و مَضَارِيبَةٌ را از مضروب و مضروب بنا کردند حرف اول را ضمّه داده ثانی را فتحه سوّم جا بیار تصغیر در آورده حرفیکه مابعد یا تصغیر شد آنرا کسره دادند مَضَارِيبٌ و مَضَارِيبَةٌ شد پس واو ساکن ماقبلش مکسور آل و او را بیار بدل کردند مَضَارِيبٌ و مَضَارِيبَةٌ شد.

فعل مجزوم و مجهول

لَمْ يُضْرَبْ لَمْ يُضْرَبْ الخ را از يُضْرَبُ يُضْرَبُ الخ بنا کردند چون لَمْ

جدیدہ در اولش در آورده آخرش را بجزم کرد علامت جزمی سقوط حرکات شد در
پنج پنج صیغہ و سقوط نونات اعرابی شد در ہفت ہفت صیغہ و سقوط چیزے نشد در دو
صیغہ زیرا پنج مبنی است وَالْمَبْنِيُّ مَا لَا يَتَغَيَّرُ آخِرُهُ بِدُخُولِ الْعَوَامِلِ الْمَخْتَلِفَةِ
عَلَيْهِ، لَمْ يُضْرَبْ لَمْ يُضْرَبِ الخ شد۔

قانون ہر نون اعرابی وقت دخول جوازم اتے نواصب اتے لحوق نون تصدیق اتے

خفیفہ دے اتے وقت بنا کرنے امر حاضر معلوم دے ڈھنڈا ہے و جواب۔
فعل نفی غیر مؤکد

لَا يُضْرَبُ لَا يُضْرَبُ الخ از يُضْرَبُ يُضْرَبُ الخ بنا کر دند، چوں کا تافیہ در
اولش در آور دند آخرش را بیچ نکرو اما معنی مثبت را منفی گردانید زیرا پنجہ دخل
اودر معنی است نہ در لفظ لَا يُضْرَبُ لَا يُضْرَبُ الخ شد۔

فعل نفی مؤکد بالن ناصبہ

تعلیل: لَنْ يُضْرَبَ در اصل لَنْ يُضْرَبَ بود چوں نون و یا مقرب المخرج
باہم آندند نون را یا کر کردہ در یا را دغام کر دند لَنْ يُضْرَبَ شد۔
لَنْ يُضْرَبَ لَنْ يُضْرَبُ الخ را از يُضْرَبُ يُضْرَبُ الخ بنا کر دند، چوں لَنْ
ناصبہ تافیہ تاکیدیہ در اولش در آور دند آخرش را ناصب کرد علامت نصبی ظہور
فتمات شد در پنج پنج صیغہ و سقوط نونات اعرابی شد در ہفت ہفت صیغہ و سقوط چیزے

لے ان علم لما دلام امر لائے نہ نیز پنج حرف جازم فعل اند بر یک بے دعا ملے ان دن پہلے ان دن ای چار حرف متبر نصب متقبل کنند ای جودہ ام آتقنا۔

نشددردودوصیغہ زیر انچہ مبنی است وَالْمَبْنِيَّ مَا لَا يَتَغَيَّرُ اٰخِرُهُ بِدُخُولِ
الْعَوَامِلِ الْمُخْتَلِفَةِ عَلَيْهِ ، لَنْ يَضْرِبَ لَنْ يَضْرِبَ الْمُرْتَدُ

قانون ہر نون ساکن اتے تنوین دے نون ادغام کریندے ہیں وچہ حرفاں

یَرْمَلُونَ دیاندے وجوہاً اتے متحرک نون ہوازا اوچہ حرفاں یَمُون دیاندے نال

غُنَّيْتِ دے اتے وچہ حرفاں لَرُ دیا ندے سوا غنیت دے۔

قانون ہر نون ساکن اتے تنوین دا بے واقع ہووے اگے یا مطلق دے

خواہ در دو کلمہ
خواہ در یک کلمہ بارہ

نہیں ہونے کی وجہ سے
نہیں ہونے کی وجہ سے

اس نون نال میم دے بدل کریندے ہیں وجوہاً اتے اگے حرفاں حلق دیاندے ظاہر
کر کے پڑھدے ہیں اتے اگے الف دے آ نہیں سکدا اتے باقی رہندیاں وچہ

خفی کر کے پڑھدے ہیں۔

سے نون ساکن کے ادغام کے لئے شرط یہ ہے کہ وہ دوسرے کلمے میں واقع ہو، دنیا اور صنوان میں ایک کلمہ ہونے کی وجہ سے ادغام نہیں ہوتا۔ من شاد
فلید من و من شاد فلیکفر میں دو کلمے ہونے کے باوجود ادغام نہیں ہوا تاکہ مومنوں اور کافروں کے ذکر میں فرق رہے ۱۲
سے نون ساکن کچھ حروف یرملون میں ادغام کی مثالیں یہ ہیں من تیشاء، من رجبہ، من تقام، من لک، من ولاء، من کثیر، نون تنوین کے ادغام
کی مثالیں یہ ہیں غدا تریع و طیب، غنوزہ زیم، کفر من اللہ، حدیث تجریل، رعد و برن، کلا کیدہ ۱۳
سے نون متحرک کے بعد یرملون کے حروف واقع ہوں تو نون کو مابعد کی جنس میں تبدیل کر کے ادغام جائز ہے جیسے انا قیوم، انا قیوم، انا قیوم
انا قیوم، انا قیوم، انا قیوم۔ پہلی مثال میں ادغام کر کے انا قیوم پڑھ سکتے ہیں، اسی طرح باقی مثالوں میں ۱۲ شرط قادری
کے بیت سے حروف حلقی شش ہوا سے نون میں ہمزہ ہاؤ حاؤ غاؤ عین وغین
ہے جیسے من خلق جدید اور جار و اسیر عظیم ۱۲ شرط قادری

فعل امر حاضر معلوم

اَضْرِبُ الخ را از تَضْرِبُ الخ سوی المتکلم بنام کردند، تا بحرف مضارع را حذف کرده ما بعد تا ساکن ماند پس نظر کردند بسوئے عین کلمه که او مضموم نبود پس همزه وصلی مکسوره در اولش در آورده آخرش را وقت کرد علامت وقفی سقوط حرکت شد در یک صیغه و سقوط نونات اعرابی شد در چهار صیغه و سقوط چیرے نہ شد در یک صیغه زیرا نچہ بینی است وَالْمَبْنِيُّ مَا لَا يَتَّغَيَّرُ اٰخِرَةٌ بِدُخُولِ الْعَوَامِلِ الْمُخْتَلِفَةِ عَلَيْهِ اَضْرِبُ الخ شد۔

تعلیل :- اَضْرِبَنَّ در اصل اَضْرِبُ بود، چون نون ثقیله بدو متصل شد ما قبلش مبنی بر فتح گشت اَضْرِبَنَّ شد۔ اَضْرِبَانَ در اصل اَضْرِبَا بود چون نون تاکیدی ثقیله بدو متصل گشت اَضْرِبَانَ شد پس فتح نون را بکسره بدل کردند برائے مشابہت او با نون تثنیہ اَضْرِبَانَ شد اَضْرِبَنَّ در اصل اَضْرِبُوا بود چون نون تاکیدی ثقیله بدو متصل گشت اَضْرِبُوْنَ شد پس التقاء ساکنین شد میان واو و نون مدغم واو را حذف کرده ضمما قبلش را باقی گذاشتند تا دلالت کند بر حذفیت واو اَضْرِبَنَّ شد۔ اَضْرِبَنَّ در اصل اَضْرِبِيْ بود چون نون تاکیدی ثقیله بدو متصل گشت اَضْرِبِيْنَ شد پس التقاء ساکنین شد میان یاء و نون مدغم یاء را حذف کرده کسره ما قبل یاء را باقی گذاشتند تا دلالت کند بر حذفیت یاء اَضْرِبِيْنَ شد۔ اَضْرِبَانِ در اصل اَضْرِبَا بود، چون نون تاکیدی ثقیله بدو متصل گشت اَضْرِبَانِ شد پس فتح نون را بکسره بدل کردند اَضْرِبَانِ شد۔ اَضْرِبَانِ در اصل اَضْرِبِيْنِ بود چون نون تاکیدی ثقیله بدو متصل گشت

اَضْرِبَنَّ شَدِّسِ اجْتِمَاعِ ثَلَاثَةِ نَوَاتٍ زَوَانِدُ شَدِّسِ وَ اِيْنَ چِيْنَ دَرِ كَلَامِ عَرَبِ مُشْتَكَّةٌ
 پِيْدَا شَتْنَد لِهَذَا الْفَتْ مَفَاصِلُهُ مِيَا نِ الْاِيْشَا نِ دَرِ اَوْر دَنْدِ اِضْرِيْبَنَّ شَدِّسِ فَتْحِ
 نُوْنِ رَا بَكْسَرَهٗ بَدَلِ كَرْدَنْدَا زَبْرَا ئِيْ مَشَابِهَتِ اَوْ بَا نُوْنِ تَشْبِيْهِ اِضْرِيْبَنَّ شَدِّسِ -
 اِضْرِيْبَنَّ دَرِ اَصْلِ اِضْرِيْبٍ بُوْدِ چُوْنِ نُوْنِ تَا كِيْدِ خَفِيْفَهٗ يَدُوْ مُتَّصِلِ شَدِّسِ مَاقِبْلَشِ
 مَبْنِيْ بِرَفْتَحِ كَشْتِ اِضْرِيْبَنَّ شَدِّسِ اِضْرِيْبَنَّ دَرِ اَصْلِ اِضْرِيْبُوْا بُوْدِ چُوْنِ نُوْنِ تَا كِيْدِ خَفِيْفَهٗ
 يَدُوْ مُتَّصِلِ كَشْتِ اِضْرِيْبُوْنَ شَدِّسِ التَّفَا ئِيْ سَا كِنِيْنَ اَمْدِ مِيَا نِ وَاوُوْ نُوْنِ خَفِيْفَهٗ
 وَاوْرَا حَذْفِ كَرْدَهٗ ضَمُّ مَاقِبْلِ اَوْ بَا قِيْ كَزَا شَتْنَد تَا كِهٖ دِلَالَتِ كَنْدِ بِرِ حَذْفِ وَاوُوْ
 اِضْرِيْبَنَّ شَدِّسِ اِضْرِيْبَنَّ دَرِ اَصْلِ اِضْرِيْبِيْ بُوْدِ چُوْنِ نُوْنِ تَا كِيْدِ خَفِيْفَهٗ يَدُوْ مُتَّصِلِ كَشْتِ
 اِضْرِيْبِيْنَ شَدِّسِ التَّفَا ئِيْ سَا كِنِيْنَ شَدِّ مِيَا نِ يَارِ وَاوُوْ نُوْنِ خَفِيْفَهٗ يَارِ رَا حَذْفِ
 كَرْدَهٗ كَسْرَهٗ مَاقِبْلَشِ رَا بَا قِيْ كَزَا شَتْنَد تَا كِهٖ دِلَالَتِ كَنْدِ بِرِ حَذْفِ يَارِ اِضْرِيْبَنَّ
 شَدِّسِ -

فعل امر حاضر مجهول

لِتَضْرِبِ الْخَرَّ اِذَا تَضْرَبُ الْخَرَّ سَوِيٌّ اَلْمُتَكَلِّمُ بِنَاءٍ كَرْدَنْدِ چُوْنِ لَامِ اِمْرٍ جَا زَمِهٖ
 دَرِ اَوْشِ دَرِ اَوْر دَهٗ اَخْرَشِ رَا اِجْرَمِ كَرْدِ عِلَامَتِ جَزْمِيْ سَقُوْطِ حَرْكَتِ شَدِّسِ دَرِ يَكِ
 صِيغَهٗ وِسْقُوْطِ نَوَاتِ اِعْرَابِيْ شَدِّسِ دَرِ چَهَارِ صِيغَهٗ وِسْقُوْطِ چِيْزِيْ نَشَدِّسِ دَرِ يَكِ صِيغَهٗ زَبْرَانِيْ
 مَبْنِيْ اِسْتِ وَاَلْمَبْنِيْ مَا لَا يَتَغَيَّرُ اَخْرَهٗ بِدَخُوْلِ الْعَوَامِلِ الْمَخْتَلِفَةِ عَلَيْهِ
 لِتَضْرِبِ الْخَرَّ اِذَا تَضْرِبُ اِضْرِيْبَنَّ اِضْرِيْبَنَّ اِضْرِيْبَنَّ اِضْرِيْبَنَّ اِضْرِيْبَنَّ اِضْرِيْبَنَّ اِضْرِيْبَنَّ
 چُوْنِ لَامِ اِمْرٍ جَا زَمِهٖ دَرِ اَوْشِ دَرِ اَوْر دَنْدِ اَخْرَشِ رَا اِجْرَمِ كَرْدِ عِلَامَتِ جَزْمِيْ سَقُوْطِ
 حَرْكَتِ شَدِّسِ دَرِ چَهَارِ صِيغَهٗ وِسْقُوْطِ نَوَاتِ اِعْرَابِيْ شَدِّسِ دَرِ يَكِ صِيغَهٗ زَبْرَانِيْ

تشد در یک صیغہ زیر انچه مبنی است والمبنی ما لا یتغیر اخره بدخول
العوامل المختلفة عليه ، لِيَضْرِبُ لِيَضْرِبُ الخ شد۔

نہی حاضر معلوم و مجہول

(نون ثقیدہ و خفیفہ اس پر قبایس امر حاضر معلوم کن
لَا تَضْرِبُ لَا تَضْرِبُ الخ را از تَضْرِبُ تَضْرِبُ الخ سوے المتکلم بنا کر دند،
چوں لَا تاہیہ جائزہ در اولش در آوردند آخرش را اجزوم کرد علامت جہزی
سقوط حرکت شد در یک یک صیغہ و سقوط نونات اعرابی شد در چہار چہار صیغہ و
سقوط چیزے شد در یک یک صیغہ زیر انچه مبنی است والمبنی ما لا یتغیر
اخره بدخول العوامل المختلفة عليه ، لَا تَضْرِبُ لَا تَضْرِبُ الخ شدند۔

نہی غائب معلوم و مجہول

لَا يَضْرِبُ لَا يَضْرِبُ الخ را از يَضْرِبُ يَضْرِبُ الخ سوے المخاطب بنا کر دند
چوں لَا تاہیہ جائزہ در اولش در آوردند آخرش را اجزوم کرد علامت جہزی سقوط
حرکات شد در چہار چہار صیغہ و سقوط نونات اعرابی شد در سہ سہ صیغہ و سقوط چیزے
تشد در یک یک صیغہ زیر انچه مبنی است والمبنی ما لا یتغیر اخره بدخول العوامل المختلفة عليه
لَا يَضْرِبُ لَا يَضْرِبُ الخ شدند۔

اسم ظرف

مَضْرِبٌ رَا اِذْ يَضْرِبُ بِنَا كِرْدَنْدِ يَا حَرْفِ مَضَارِعَتِ رَا حَذَفِ كِرْدَه بَجَالِشِ مِيمِ
 مَفْتُوحَ عَلَامَتِ اسْمِ ظَرْفِ دَرِ آوْرَدَه عَيْنِ كَلِمَه رَا بِرِ حَالِ خُودِ كِزَا شْتَه تَنْوِينِ تَمَكُنِ عَلَامَتِ
 اِسْمِيَّتِ دَرِ اَخْرَشِ دَرِ آوْرَدَنْدِ مَضْرِبٌ شَدَّ مَضْرِبَانِ رَا اِذْ مَضْرِبٌ بِنَا كِرْدَنْدِ
 اَلِفِ عَلَامَتِ تَشْنِيهِ و نُونِ مَكْسُورَه عَوْضِ ضَمِّهِ يَا تَنْوِينِ يَا بِرِدُو كِه دَرِ وَا حِدِ يُو دَرِ اَخْرَشِ
 دَرِ آوْرَدَه مَاقِبِلِ اَلِفِ رَا فَتْحَه دَا دَنْدِ مَضْرِبَانِ شَدَّ مَضْرِبٌ رَا اِذْ مَضْرِبٌ بِنَا كِرْدَنْدِ
 حَرْفِ اَوَّلِ رَا بِرِ حَالِ خُودِ كِزَا شْتَه ثَانِي رَا فَتْحَه دَا دَه سَيُومِ جَا اِلْعَلَامَتِ جَمْعِ تَكْسِيرِ
 دَرِ آوْرَدَه حَرْفِي كِه مَابَعْدِ اَلِفِ عَلَامَتِ جَمْعِ تَكْسِيرِ شَدَّ اَنْزَا بِرِ حَالِ خُودِ كِزَا شْتَه تَنْوِينِ
 تَمَكُنِ رَا حَذَفِ كِرْدَنْدِ اِذْ بِرَا اَيْ مَنَعِ صَرْفِ مَضْرِبٌ شَدَّ مَضْرِبٌ رَا اِذْ مَضْرِبٌ
 بِنَا كِرْدَنْدِ حَرْفِ اَوَّلِ رَا ضَمِّهِ دَا دَنْدِ ثَانِي رَا فَتْحَه سَيُومِ جَا يَا تَضْعِيْفِ دَرِ آوْرَدَه بَاقِي رَا
 بِرِ حَالِ خُودِ كِزَا شْتَه مَضْرِبٌ شَدَّ

اسم آله

مَضْرِبٌ رَا اِذْ يَضْرِبُ بِنَا كِرْدَنْدِ يَا حَرْفِ مَضَارِعَتِ رَا حَذَفِ كِرْدَه بَجَالِشِ مِيمِ
 مَكْسُورَه عَلَامَتِ اسْمِ اَلِهِ دَرِ آوْرَدَه مَاقِبِلِ اَخْرَ رَا فَتْحَه دَا دَه تَنْوِينِ تَمَكُنِ عَلَامَتِ اِسْمِيَّتِ

له مسجد و میت و مشرق و مغرب و مجیز و منیک و مرفق و مسقط و مسکن و مطلع ، بیت
 ظرف یفعل مفعیل است الا ناقص کمال و غیر یفعل مفعیل است الا ابواب مثال
 قانونی ، ظرف یفعل اتے مثال دی مطلقاً مفعیل ہے اتے غیر یفعل اتے ناقص اتے مضاعف تعیین مفعیل
 ہے و جو با اتے ماسوا اس وے سازدین اتے غیر ثلاثی مجر و تعیین اتے وزن اسم مفعول اس باب دیکھے و جو با ۱۲

در آخرش در آوردند مضرب شد۔ مضربان را از مضرب بنا کردند، الف علامت
تثنیہ و نون مکسورہ عوض ضمہ یا تنوین یا ہر دو کہ در واحد بود در آخرش در آوردند
ما قبل آخر را فتح دادند مضربان شد۔ مضارب را از مضرب بنا کردند، حرف اول
و ثانی را فتح دادہ سیوم جا علامت جمع تکسیر در آوردہ حرفیکہ ما بعد الف جمع تکسیر
شد آنرا کسرہ دادہ تنوین ممکن را حذف کردند از برائے منع صرف مضارب شد۔
مضرب را از مضرب بنا کردند، حرف اول را ضمہ دادہ ثانی را فتح دادہ
سیوم جا یائے تصغیر در آوردہ حرفیکہ ما بعد یا تصغیر شد آنرا کسرہ دادند مضرب
شد۔ مضرب را از مضرب بنا کردند، تا متحرکہ در آخرش در آوردہ ما قبلش را
فتح دادند مضرب شد۔ مضربان را از مضرب بنا کردند، الف علامت تثنیہ و
نون مکسورہ عوض ضمہ یا تنوین یا ہر دو کہ در واحد بود در آخرش در آوردہ ما قبل
الف را فتح دادند مضربان شد۔ مضارب را از مضرب بنا کردند، حرف اول
و ثانی را فتح دادہ سیوم جا الف علامت جمع تکسیر در آوردہ حرفیکہ ما بعد الف علامت
جمع تکسیر شد آنرا کسرہ دادہ تا واحد و تنوین ممکن را حذف کردند از برائے ضدیت
و منع صرف مضارب شد۔ مضرب را از مضرب بنا کردند، حرف اول را ضمہ
دادہ ثانی را فتح سوم جا یا تصغیر در آوردہ حرفیکہ ما بعد یا تصغیر شد آنرا کسرہ دادند
مضرب شد۔ مضرب را از مضرب بنا کردند، رابع جا الف در آوردند
مضرب شد۔ مضربان را از مضرب بنا کردند، الف علامت تثنیہ و نون مکسورہ
عوض ضمہ یا تنوین یا ہر دو کہ در واحد بود در آخرش در آوردہ ما قبل الف را فتح دادند
مضربان شد۔ مضارب را از مضرب بنا کردند، حرف اول و ثانی را فتح دادہ

سوم جا الف جمع تکسیر در آورده حرفیکه مابعد الف علامت جمع تکسیر شد آنرا کسر داده
 تنوین ممکن حذف کردند از برای منع صرف پس خواندن او محال شد پس الف از کسر
 ماقبل منقلب بیاگشت مضاربت شد مضاربت را از مضرب بنا کردند حرف
 اول را ضمہ داده ثانی را فتح سوم جا یا تصغیر در آورده حرفیکه مابعد یا تصغیر شد آنرا
 کسر داده پس خواندن محال شد پس الف از کسر ماقبل منقلب بیاگشت مضاربت شد
قانون ہر الف جے حرکت ماقبل او س دے دی مخالف اس دے ہووے

اس نون حرف علت دے بدل کہ نیدے مین اکتے وفق حرکت ماقبل او س دے
 دے وجوباً۔

اس نون حرف علت دے بدل کہ نیدے مین اکتے وفق حرکت ماقبل او س دے
 دے وجوباً۔

تفضیل

اَضْرِبُ را از یضرب بنا کردند، یا حرف مضارعت را حذف کرده بجائش ہمزہ
 مفتوحہ علامت اسم تفضیل در آورده عین کلمہ را فتح داده تنوین ممکن علامت اسمیت را در
 آخرش در آورده مقدر نمودند از برای منع صرف اَضْرِبُ شد اَضْرِبَانِ را از اَضْرِبُ
 بنا کردند، الف علامت تشبیه نون مکسورہ عوض ضمہ یا تنوین مقدرہ یا ہر دو کہ در واحد
 بود در آخرش در آورده ماقبل الف را فتح دادند اَضْرِبَانِ شد اَضْرِبُونِ را از اَضْرِبُ
 بنا کردند، واو ساکنہ علامت جمع مذکر سالم و نون مفتوح عوض ضمہ یا تنوین مقدرہ یا ہر دو
 کہ در واحد بود در آخرش در آورده ماقبل واو را ضمہ دادند اَضْرِبُونِ شد اَضْرِبُ

60043

را از اَضْرِبْ بنا کر دند حرف اول و ثانی را فتح داده سیوم جا الف علامت جمع تکبیر
 در آورده حرفیکه مابعد الف جمع تکبیر شد آنرا کسره دادند اَضْرِبْ شد اَضْرِبْ
 را از اَضْرِبْ بنا کردند حرف اول را ضمہ داده ثانی را فتح داده سیوم جا یا تصغیر
 در آورده حرفیکه مابعد یا تصغیر شد آنرا کسره داده تنوین مقدر را ظاہر نمودند اَضْرِبْ
 شد ضْرِبْ را از اَضْرِبْ بنا کردند ہمزہ را حذف نگردہ قائلیم کہ در ضمہ داده عین کلمہ
 را ساکن کردہ بعدہ الف مقصورہ علامت تانیث در آخرش در آورده ماقبلش را فتح
 دادند ضْرِبْ شد ضْرِبْ بیاں را از ضْرِبْ بنا کردند، الف مکسورہ را بیاں مفتوحہ بدل
 کردہ بعدہ الف علامت تشبیہ و تون مکسورہ عوض ضمہ یا تنوین یا ہر دو کہ در واحد
 مقدر بود در آخرش در آورند ضْرِبْ بیاں شد ضْرِبْ بیاں را از ضْرِبْ بنا کردند،
 الف مقصورہ را بیاں مفتوحہ بدل کردہ بعدہ الف و تاہ علامت جمع مؤنث سالم در آورده
 ماقبل الف را فتح داده تنوین مقدر را ظاہر نمودند ضْرِبْ بیاں شد۔

قانون ہر الف مقصورہ تری جا بدل و اٹھیں ہووے یا اصلی جے نہیں

ابا کہ کتا ویندا، وقت بنا کرتے تثنیہ اتے جمع مؤنث سالم دے اوسوں نال و او مفتوحہ
 بچھتے میل کردن فتحہ را بسوئے کسره و الف را بسوئے یاء
 چنانچہ کتاب را کتب و کتاب را حسیب گویند ۱۲

دے بدل کریندے ہیں و جو یا، اتے غیر اوس دے نون یا نال اتے ممدوہ اصلی
 دے بدل کریندے ہیں و جو یا، اتے غیر اوس دے نون یا نال اتے ممدوہ اصلی

انگریزی سے اردو میں جو یا، اتے غیر اوس دے نون یا نال اتے ممدوہ اصلی
 انگریزی سے اردو میں جو یا، اتے غیر اوس دے نون یا نال اتے ممدوہ اصلی

قانون ہر حرف علت واجب واقع ہووے پچھے الف متفاعل دے اس
 نون نال ہمزہ دے بدل کریندے ہین و جو با اتے زائدہ نون مطلقاً اصلی نون نال
 شرط تقدم حرف علت دے اگے الف متفاعل دے۔

ابواب ثلاثی مزید فیہ

باب اول صرف صغیر ثلاثی مزید فیہ صحیح از باب افعال چون الاکرام بزرگی دادن۔
 اکرم یکریم اکراماً فهو مکرم و اکرم یکریم اکراماً فذاک مکرم
 لم یکریم لم یکریم لا یکریم لا یکریم لکن یکریم الامرنہ
 اکرم لیکرم لیکرم الظرف منہ مکرم مکرمات مکرمات
قانون ہر ہمزہ زائدہ جے واقع ہووے و چہ اول کلمہ دے اوہ خالی

نہیں ہوندا و صلی ہوندا ایسا قطعی حکم و صلی دا ڈھناں و چہ درج کلام دے اتے

سہ قولہ زائدہ نون مطلقاً یعنی قبل الف متفاعل حرف علت افتدیانہ چون طوائل و طوائق و حوائل جمع طویلہ و طوائقہ

و حوائقہ مثال ثانی چون شرائف و عبا رید و رسائل جمع شریفہ و عبوزہ و رسالہ ۱۲ سکہ قولہ اصلی نون الخ یعنی اگر حرف

علت اصلی بود شرط این ست کہ قبل الف نیز حرف علت افتد چون قائل و بوائج جمع قائمہ و بالعدہ و از قید زائدہ

اعتزاز شد از اصلی کہ بعد الف متفاعل افتد و قبل الف متفاعل حرف علت نبود چون متبادل و مبالغ جمع مقول و مبالغ ۱۲

سکہ یکریم یکریم اکرم یکریم دراصل یا کریم تا کریم اکریم تا کریم بودند پس دو ہمزہ در واحد متکلم ہم آمدند این چنین

ثقیل بود ہمزہ ثانیہ را حذف کردند علی خلاف القیاس و در باقی صیغ نیز حذف کردند یکرم تکرم اکرم

تکرم شدند ۱۲

متحرک ہونے یا بعد دے اتے حکم قطعی دا، نہیں ڈھنساں وچہ درج کلام دے

یوں بھاری اعلیٰ

یوں لکھ کر دراصل

اتے متحرک ہونے یا بعد دے۔ ہمزہ قطعی وچہ گھراپنے دے نو قسم ہے سوا

مع برے قفس بھجانی پرتمانی و ملی
 فعل تعجب جی تے فعل تکھے شاہ و تات
 استفهام تلامک افعالی تے ملی
 اعلیٰ و آکھ سندے رب کی جاتی

یوں اقام کر دراصل

اس دے اصلی ہے، ہمزہ باب افعال دا، واحد متکلم دا، اسم تفضیل دا، جمع دا،

یوں اشراف
 یوں اقرب

یوں اقرب

یوں اقرب

اعلام دا، بناء دا، فعل تعجب دا، استفهام دا، نداء دا۔

یوں الکفرات

یوں ما افریدہ و غیرہ

یوں اصبیح

یوں یومین و غیرہ

قانون ہر باب جو ماضی او اس دی چہار حرفی ہونے وچہ مضارع معلوم

یوں اقرب
 یوں اقرب
 یوں اقرب

اوس دے دے حروف اتین دے نوں حرکت ضمتے دی دیندے یں وچو با۔

باب دوم از ثلاثی مزیدہ تفصیل چوں التکسریم بزرگی دادن کترم یکریم تکویمیا

سہ سوا این سیرتہ قسم اصلی است چوں ہمزہ مصدر و ماضی و امر و اسم است و ال دابن و ابنتہ و این و امر و امراتہ و
 اثنتین و اثنتین ۱۲ سہ ہر باب کہ ماضی او چہار حرفی باشد در مضارع معلوم حروف اتین را حرکت ضمہ میدہند۔ اگر کسے
 گوید کہ حروف اتین را حرکت فتح چہ اندہند بگو کہ التباس آید بمضارع ثلاثی مجرد چوں یکوم و یضرب۔ اگر کسے گوید کہ در
 یکوم و یضرب وید حرج التباس با چیزے نیاید حروف اتین این را حرکت ضمہ چہ ادا دند بگو کہ این را حمل کردند بر باب
 افعال۔ اگر کسے گوید کہ حمل اندک را بسیار باشد این جا حمل بسیار است بر اندک بگو کہ حمل ساحت گاہ اندک و گاہ
 بسیار را بر اندک حمل کنند۔ و حمل در لغت بار برداری کردن و در اصطلاح حمل تشریک لفظ بلفظ آخری حکم من الاحکام

بعد وجدان المتاسیۃ بینہما ۱۲

فہو مکرّم و کرّم یکرّم و شکریمّا فذاک مکرّم لمریکرّم لمریکرّم۔

باب سوم مفاعلہ، چوں المّضارِبُ با یکدیگر زون ضارِبُ یضارِبُ مّضارِبَةٌ
فہو مّضارِبٌ و ضوَرِبُ یضارِبُ مّضارِبَةٌ فذاک مّضارِبٌ۔

باب چہارم تفعّل، چوں التّصَرّفُ دست اندازی کردن در کارے تَصَرّفُ
یَتَصَرّفُ تَصَرّفًا فہو مّتَصَرّفٌ و تَصَرّفُ یَتَصَرّفُ تَصَرّفًا فذاک
مّتَصَرّفٌ۔

قانون ہر باب جو اندر ماضی اوس دی دے تار زائدہ مطردہ ہووے وچ

مضارع معلوم اوس دے دے ماقبل آخر دے نون حرکت فتح دی دیندے
بین وچو بابا جب کیر تار زائدہ مطردہ نہ ہووے تاں کسرہ، سوا باباں ثلاثی مجرد
دیاں دے۔

قانون ہر تار مضارعت دی جے داخل ہووے اتے تار تفعّل یا تفاعل

یا تفعّل دے وچ مضارع معلوم اوس دے دے جائز ہے سناہلی دا۔

باب پنجم تفاعل، چوں التّضارِبُ با یکدیگر زون تضارِبُ یَتَضارِبُ
تَضارِبًا فہو مّتَضارِبٌ و تَضوَرِبُ یَتَضارِبُ تَضارِبًا فذاک مّتَضارِبٌ
لمریتضارِبٌ لمریتضارِبٌ۔

باب ششم افعال، چوں اَلِکْتِسَابُ بہ کوشش حاصل نمودن اَلِکْتِسَابُ یُکْتَسِبُ
اَلِکْتِسَابًا فہو مکتسِبٌ و اَلِکْتِسَابُ یُکْتَسِبُ اَلِکْتِسَابًا فذاک مکتسِبٌ۔

لَمْ يَكْتَسِبْ لَمْ يَكْتَسَبْ

قانون ہر دو آتے یا غیر بدل ہمزہ تھیں جے واقع ہووے مقابلے فار کلمے دے

وچہ باب اِفتعال یا تفاعل یا تفاعل دے اسنوں تار کریندے مین۔ اس تھیں وچھے

تاروں وچہ تار دے ادغام کریندے مین وچہ با آتے لغت اکثر اہل حجاز دے وچہ

باب اِفتعال دے آتے لغت بعض اہل حجاز دے وچہ باب تفاعل آتے تفاعل

دے، اے پرائیٹھنڈ شاذ ہے۔

قانون سین شین جے کہ یک اتھاں تھیں واقع ہووے مقابلے فار کلمے دے

وچہ باب اِفتعال دے، تار اِفتعال دی نول جنس فار کلمے دی کریندے مین جو آتے

اس تھیں وچھے جنس نول وچہ جنس دے ادغام کریندے مین وچہ با۔ بعد اس وچھے

قانون ماد ضاد ظار ظار جیکر یک اتھاں تھیں واقع ہووے مقابلے فار

سے اِثْمَدُ دراصل اِثْمَدُ بود پس ہمزہ ساکن ماقبل او مکتوباً از ایسا بدل کردند اِثْمَدُ شد پس یار واقع شد مجاہد فاکر در

باب اِفتعال از ایسا بدل کردہ بعدہ تار را در تار ادغام کردند اِثْمَدُ شد و این خلاف قیاس است ۱۲

کلمے دے وچہ باب افتعال دے تار افتعال دی نوں طاہر کریندے بہن وچو با ،

جیکر طاہر واقع ہووے ادغام کریندے بہن وچو با جیکر طاہر واقع ہووے ادغام

اتے اظہار ہر دو جائز بہن ، ادغام نال اس طور دے جے طاہر نوں ظاہر کرناں

جائز ہے اتے عکس بھی جیکر صاد وصاد واقع ہووے ادغام اتے اظہار ہر دو

جائز بہن ، ادغام نال اس طور دے جے طاہر نوں صاد وصاد کرنا جائز ہے

قانون ۱۹ ہر دال دال نہ آہر جیکر یک ادہاں تھیں واقع ہووے مقابلے

فار کلمے دے وچہ باب افتعال دے ، تار افتعال دی نوں دال کریندے بہن

وچو با جیکر دال واقع ہووے ادغام کر دے بہن وچو با جیکر دال واقع ہووے

ادغام اتے اظہار ہر دو جائز بہن ، ادغام نال اس طور دے جے دال نوں دال کرنا

اتے دال نوں دال کرنا جائز ہے اتے جیکر نہ آہر واقع ہووے ادغام اتے اظہار

ہر دو جائز ہے۔ ادغام نال اس طور دے جسے وال نون زاء کرنا جائز ہے نہ
عکس۔

قانون تاء ثار جے واقع ہووے مقابلے فار کلیدے وچے باب افتعال
بتوں اذ لکھتے

دے ادغام کریندے بین وچو با۔ ادغام نال اس طور دے جسے تاء نون ثار کرنا
اے پر پہلا اولی ہے۔

قانون تاء ذال زاء سین شین صاد صا و طار ظار جبکہ ہک اونہاں

تھیں واقع ہووے مقابلے عین کلے دے وچے باب افتعال دے، تاء افتعال

دی نون عین کلے دی کریندے بین جواز ا، اس تھیں پیچھے جنس نون وچے

جنس دے ادغام کریندے بین وچو با، جبکہ تاء واقع ہووے ادغام کریندے

بین جواز ا، جبکہ ہک اونہاں تھیں واقع ہووے مقابلے فار کلے دے وچے باب

تفعل یا تفاعل دے تاء اونہاں دی نون جنس فار کلے دی کریندے بین جواز ا، اس

تھیں پچھے جنس نون وچ جنس دے ادغام کریدے ہین و جو بیا، جیکر تار واقع ہووے

بہن تار تارک

ادغام کریدے ہین جو از

قانون تار دال ذال تار سین سین صاد صاد ظار ظار تار تار نون،

چوں تار سال الذال الزار لعلی ہذا القیس ۱۲

جیکر ہک انہاں تھیں واقع ہووے پچھے لام تعریف دے اس لام نون

جنس اتہاندی کر کے ادغام کریدے ہین و جو بیا، جیکر ہک انہاں تھیں واقع

ہووے پچھے لام ساکن غیر تعریف دے اس لام نون جنس اتہاندی کریدے

بہن تار تارک

ہین، پچھے جنس نون وچ جنس دے ادغام کریدے ہین و جو بیا سوارا دے

بہن تار تارک

کیوں جے ایچھے واجب ہے

باب مضمون افعال چوں الانصراف کریدن انصرف ینصرف انصرافاً
 فہو منصرف وانصرف ینصرف انصرافاً فذاک منصرف لہ
 ینصرف لہ ینصرف لہ ینصرف لہ ینصرف لہ ینصرف لہ
 الامر من انصرف لئنصرف لئنصرف

باب ششم افعال چون اِحْمِرَارٌ بسیار سرخ شدن اِحْمَرَ يَحْمِرُ اِحْمِرَارًا
 فهو مُحْمِرٌ وَاِحْمَرَ يَحْمِرُ اِحْمِرَارًا فذَٰلِكَ مُحْمِرٌ لَمْ يَحْمَرَ
 لَمْ يَحْمَرَ لَمْ يَحْمِرْ لَمْ يَحْمِرْ لَمْ يَحْمِرْ لَا يَحْمِرُ لَا يَحْمِرُ لَنْ يَحْمَرَ لَنْ يَحْمَرَ
 الامر منه اِحْمَرَ اِحْمِرْ لَتَحْمِرْ لَتَحْمِرْ لَتَحْمِرْ

باب نهم افعال چون اِحْمِرَارٌ بسیار سرخ شدن اِحْمَارٌ يَحْمَارُ
 اِحْمِرَارًا فهو مُحْمَارٌ وَاِحْمَارٌ يَحْمَارُ اِحْمِرَارًا فذَٰلِكَ مُحْمَارٌ
 لَمْ يَحْمَارْ لَمْ يَحْمَارْ لَمْ يَحْمَارْ لَمْ يَحْمَارْ لَمْ يَحْمَارْ لَا يَحْمَارُ لَا يَحْمَارُ
 لَنْ يَحْمَارَ لَنْ يَحْمَارَ الامر منه اِحْمَارٌ اِحْمَارِ لَتَحْمَارُ لَتَحْمَارُ

باب دهم افعال، چون اِحْدِيدَابٌ کوز پشت شدن اِحْدُوْدَبٌ يَحْدُوْدِبُ
 اِحْدِيْدَابًا فهو مُحْدُوْدِبٌ وَاِحْدُوْدِبٌ يَحْدُوْدِبُ اِحْدِيْدَابًا
 فذَٰلِكَ مُحْدُوْدِبٌ لَمْ يَحْدُوْدِبْ لَمْ يَحْدُوْدِبْ لَا يَحْدُوْدِبُ
 لَا يَحْدُوْدِبُ لَنْ يَحْدُوْدِبَ لَنْ يَحْدُوْدِبَ الامر منه اِحْدُوْدِبُ
 لَتَحْدُوْدِبُ وَاَلْتَهَى عَنَّا لَا تَحْدُوْدِبُ لَا تَحْدُوْدِبُ

باب یازدهم افعال، چون اِسْتِخْرَاجٌ طلب خروج کردن اِسْتَخْرَجَ يَسْتَخْرِجُ
 اِسْتِخْرَاجًا فهو مُسْتَخْرِجٌ وَاِسْتَخْرَجَ يَسْتَخْرِجُ اِسْتِخْرَاجًا فذَٰلِكَ
 مُسْتَخْرِجٌ

باب دوازدهم افعال، چون اِجْلُوْدٌ شافتن اِجْلُوْدٌ يَجْلُوْدٌ اِجْلُوْدًا
 فهو مُجْلُوْدٌ وَاِجْلُوْدٌ يَجْلُوْدٌ اِجْلُوْدًا فذَٰلِكَ مُجْلُوْدٌ لَمْ يَجْلُوْدْ
 لَمْ يَجْلُوْدْ لَا يَجْلُوْدُ لَا يَجْلُوْدُ لَنْ يَجْلُوْدَ لَنْ يَجْلُوْدَ الامر منه

إِجْلَوذٌ -

بدانکہ رباعی مجرد در ایک باب است

صح از باب فسل، چون الدَّخْرَجَةُ وَالدَّخْرَاجُ سَنَكٌ غَلَطَانِيدِن -
 دَخْرَجٌ يُدَخِّرُ دَخْرَجَةً فَهُوَ مُدَخِّرٌ وَدَخْرَجٌ يُدَخِّرُ دَخْرَجَةً
 فَذَلِكَ مُدَخِّرٌ لَمْ يُدَخِّرْ لَمْ يُدَخِّرْ لَمْ يُدَخِّرْ لَا يُدَخِّرُ لَا يُدَخِّرُ
 لَنْ يُدَخِّرَ لَنْ يُدَخِّرَ الْأَمْرُ مِنْهُ دَخْرَجٌ لِيُدَخِّرَ لِيُدَخِّرَ
 لِيُدَخِّرَ وَالنَّهْيُ عَنْهُ لَا يُدَخِّرُ لَا يُدَخِّرُ وَالظَّرْفُ مِنْهُ
 مُدَخِّرٌ مُدَخِّرَانِ مُدَخِّرَاتٌ -

بدانکہ رباعی مزید فیہ راسہ باب است بحسب استقرار

باب اول تفسل، چون التَّدَخْرَجُ سَنَكٌ غَلَطَانِيدِن تَدَخْرَجٌ يَتَدَخَّرُ
 تَدَخَّرًا فَهُوَ مُتَدَخِّرٌ وَتَدَخْرَجٌ يَتَدَخَّرُ تَدَخَّرًا فَذَلِكَ
 مُتَدَخِّرٌ لَمْ يَتَدَخَّرْ -

باب دوم افعلال، چون الْأَحْرَنْجَامُ انبوه شدن شتران بر آب اِحْرَنْجَمٌ
 يَحْرَنْجِمُ اِحْرَنْجَامًا فَهُوَ مُحْرَنْجِمٌ وَأَحْرَنْجِمٌ يَحْرَنْجِمُ
 اِحْرَنْجَامًا فَذَلِكَ مُحْرَنْجِمٌ لَمْ يَحْرَنْجِمْ لَمْ يَحْرَنْجِمْ لَا يَحْرَنْجِمُ
 لَا يَحْرَنْجِمُ لَنْ يَحْرَنْجِمَ لَنْ يَحْرَنْجِمَ الْأَمْرُ مِنْهُ اِحْرَنْجِمٌ -

باب سوم افعلال، چون الْأَقْشَعْرَادُ بر خاکستن موئے بر بدن اِقْشَعَرَ
 يَقْشَعِرُ اِقْشَعْرًا فَهُوَ مُقْشَعِرٌ وَأَقْشَعِرٌ يَقْشَعِرُ اِقْشَعْرًا

فَذَاكَ مُقَشَّعًا لَمْ يَقْشَعِرْ لَمْ يَقْشَعِرْ لَمْ يَقْشَعِرْ

فصل فی باب المثل

باب اول مثال واوی از باب فَعَلَ يَفْعِلُ جَوْنِ الْوَعْدِ وَالْعِدَّةِ وَالْمِنْعَادِ
 وعدہ کردن **فَعَدَ يَعِدُ** وَعَدًا فَهُوَ وَعِدٌ وَوَعِدٌ وَوَعِدٌ وَوَعِدًا
 فذاک مَوْعُودٌ لَمْ يَعِدْ لَمْ يُوعَدْ لَا يَعِدُ لَا يُوعَدُ لَنْ يَعِدَ
 لَنْ يُوعَدَ الْأَمْرُ مِنْهُ عِدٌّ

تعلیل: عِدَّةٌ در اصل وَعِدٌ یوں کسرہ بر واو ثقیل بود نقل کردہ بہ ما بعد
 دادہ واو را حذف کردہ عوض او تار در آخرش در آوردند عِدَّةٌ شد۔

قانون ہر وا جے واقع ہووے مقابلے فار کلمے دے وچہ مصدر دے

غایب شد و عِدَّةٌ

اُتے وزن فِعْلٌ دے وچہ مضارع معلوم اس دے کدے بھی حذف ہوئی ہووے

ازین جہت قانون شد
 معلوم مضارع
 انکس در مضارع
 معلوم اسلات
 مذکورہ جہتوں
 یوں

کسرہ او س واو نقل کر کے طرف ما بعد دے دیندے ہیں اتے او س واو

عہ اقامتہ در اصل اِقْوَامٌ بود واو مفتوح ما قبلش حرف صیغہ ساکن فتحہ واو را قبل دادہ اَلْ وادرا بالفتنہ

نوں حذف کریندے ہیں اتے عوض اُس دے تار وچہ آخر او س دیکھدے

۴ بدل کردند پس اتقائے ساکنین شد میان ہر دو الف بعضی حرفیں اولی اسام

لیاوندے ہیں وچو بانال کلیہ اقامتہ دے کلیہ اقامتہ دا ایہہ ہے ہر حرف

۴ حذف کردند بعضی حرفیں ثانی را حذف کردہ عوض تار در آخرش در آوردند اقامتہ شد

جے ڈھے وچر مصدر دے سوا التقارن توین دے عوض اس دے تار وچر آخر

۱۲۷ کدو دراصل تقارن
خارج شد قبول

اوسدیدے لیا وندے مین وچو با، اے پر لغت و مینت شاذ ہے۔

۱۲۸ کدو دراصل تقارن
۱۲۹ کدو دراصل تقارن
۱۳۰ کدو دراصل تقارن
۱۳۱ کدو دراصل تقارن
۱۳۲ کدو دراصل تقارن

تعلیل :- ميعاد و دراصل موعاد بود و اوساکن منظر ما قبلش مکسور آل

۱۳۳ کدو دراصل تقارن
۱۳۴ کدو دراصل تقارن
۱۳۵ کدو دراصل تقارن
۱۳۶ کدو دراصل تقارن
۱۳۷ کدو دراصل تقارن

و او را بیار بدل کرد ميعاد شد

خارج شد قبول و عوض کما

قانون ۲۲ هر واد ساکن منظر غیر واقع ہووے مقابلے فار کلمے دے وچ

خارج شد قبول و عوض کما

باب افعال دے ما قبل اوس دا مکسور ہووے اس وادوں نال یار دے

اعزاز شد از اول تعدد

بدل کریندے مین وچو با نال اس شرط دے جے باعث تحریک دا موجود

۱۳۸ کدو دراصل تقارن
۱۳۹ کدو دراصل تقارن
۱۴۰ کدو دراصل تقارن
۱۴۱ کدو دراصل تقارن
۱۴۲ کدو دراصل تقارن

۱۴۳ کدو دراصل تقارن

نہ ہووے۔

تعلیل :- وَعَدَّتْ دراصل وَعَدَّتْ بود دال و تار قریب المخرج بهم

آمدند دال راتار کردہ تار رادرتار ادغام کر دند وَعَدَّتْ شد۔

اعزاز شد از اول تعدد

قانون ۲۵ هر دال ساکن ما بعد اس دے تار متحرک سوا تار افعال دے ہووے

اعزاز شد از اول تعدد

اس دال نوں تار کریدے مین، اس نقیصے پچھے تار نوں وجہ تار دے ادغام

کریدے مین وجوہاً ووزر عکس عکس

قانونی ہر واو مضموم یا مکسور جے واقع ہووے وجہ اول کلمے دے

مابعد اوس دے ہر واو متحرک نہ ہووے اتے مضموم مقابلے عین کلمیدے

ہمزہ ہوندی ہے جوازاً۔

باب دوم مثال واوی از باب فَعَلَ يَفْعَلُ جِوَلُ الْوَجَلُ تَرْسِيدِن

وَجِلٌ يُوجِلُ وَجِلًا فَهُوَ وَاجِلٌ وَوَجِلٌ يُوجِلُ وَجِلًا فَذَلِكَ

مَوْجُولٌ لَمْ يُوجَلْ لَمْ يُوجَلْ لَا يُوجَلُ لَا يُوجَلُ لَنْ يُوجَلْ
لَنْ يُوجَلْ الْأَمْرُ مِنَ الْإِجْبِلِ وَالنَّهْيُ عَنْهُ لَا تَوْجِيلٌ وَالظَّرْفُ مِنَ
مَوْجِلٌ وَالْأَلْتُ مِنْهُ مِيجَلٌ۔

باب سوم مثال واوی از باب فَعَلَ يَفْعَلُ جِوَلُ الْوَضَعُ نَسَادِن
وَضَعٌ يَضَعُ وَضَعًا فَهُوَ وَاضِعٌ وَوَضِعٌ يُوضَعُ وَضَعًا فَذَلِكَ مَوْضِعٌ

جو ہیں جے یُوَجَلُّوْنَ یَا جَلُّ یَنْجَلُّ یَنْجَلُّ پڑھنا جائز ہے۔

قانون ۱۹ ہر دو واواں متحرک جب کراکٹھیاں آون وچہ اول کلمے دے

قانون شدہ دوزی «

چوں آوا عید «

پہلی نوں مال ہمزہ دے بدل کر نیدے ہیں وچو با۔

باب پنجم مثال واوی از باب فَعَلَ یَفْعَلُ چوں اَلْوَسْمُ وَالْوَسَامَةُ

نیا اور شدن «

داغدار شدن وَسَمَّ یُسَمُّ وَسَمًّا فَهُوَ وَسِیمٌ وَسِیمٌ یُسَمُّ

وَسَمًّا فَذَٰلِكَ هُوَ سَمٌّ لَمْ یُسَمَّ۔

باب ششم مثال یائی از باب فَعَلَ یَفْعَلُ چوں اَلْمِیْسِرُ وَالْمِیْسِرَةُ

میسیر انسان و قمار باختن «

قمار باختن یَسِرُ یَسِرُ یَسِرًا فَهُوَ یَسِرٌ وَیَسِرُ یُسِرُ یُسِرًا فَذَٰلِكَ

مِیْسِرٌ لَمْ یَسِرْ۔

تعلیل :- یُسِرُ واصل میسر بود یا رسا کن منظر یا قبلیش مضموم آن یا رسا

بواو بدل کردن یُسِرُ شد

قانون ۲۰ ہر یا رسا کن منظر غیر واقع ہووے مقابلے فاکلمے دے وچہ باب افعال

اعتزاز شد از مضموم چوں میرت «

اعتزاز شد از متحرک

چوں پیچ «

دے ما قبل اس دا مضموم ہووے اس یا رسا کن تال واو دے بدل کر نیدے ہیں

ازیں قید تال شد پیچ «

وجوباً۔ نال اس شرط دے جسے دوچہ فعلی صفتی ہاتے جمع افعال
 فعلی صفتی
 بعد از شرط

دے نہ ہو دے اتے دوچہ مقابلے عین کلمے اسم مفعول اجوف یانی دے نہ ہو دے اتے
 جیکر ہو دے نال اس یاہ نون بر حال چھوڑ کے ضمے ماقبل اوسد نون نال کسر دے بدل کر بند گھن وجوباً۔
 دین و دینوں دینوں دینوں دینوں

باب اول اجوف واوی از باب فعل یفعل چون القول والمقال والمقال
 والقیل والقیل قال یقول قولاً فهو قائل وقیل یقال
 قولاً فذاک مقولٌ لمریقل لمریقل لا یقول لا یقال۔
 تعلیل ہر قال در اصل قول بود واو متحرک ماقبل او مفتوح آں واو را
 بالف بدل کردند قال شد۔

قانون ہر واو اتے یاہ متحرک نال حرکت لازمی دے ماقبل اوس دا مفتوح

۱۔ تعلیل: مقول در اصل مقوول بود ضمیر ہر واو ثقیل بود نقل کردہ بہ ماقبل واو مذ مقوول کہ
 شد پس التعلیل ساکنین شد میان ہر دو واو بعضے مرفیاء واو اولی را حذف کردند لان التانیۃ علامۃ
 والعلامۃ لا تحذف، مقول شد ہر دو مقول۔ بعضے مرفیاء واو ثانی را حذف کردند لان التانیۃ علامۃ
 والعلامۃ لا تحذف مقول شد ہر دو مقول ۱۲

۱۔ تعلیل یعنی کی مثال جکی (کنہوں کو حرکت دیکر ناز سے گلنے والی عورت)، فیضی (علم والی) ان کا اصل جکی اور فیضی تھا، یاہ کو واو سے بدلنے
 کی جگہ تانیل کو کسر سے بدل دیا، کوئی (دانا عورت)، طوبی (جنی درخت) باوجودیکہ انیس اور اقیب کی جگہ ہے ضمیر ماقبل کو کسر سے نہیں بدلا
 اس لئے کہ یہ احمیت غالب ہے ۱۲ شرط تالی

ہووے اور سے کلمے تقبیل اس واوا تے یاہ نون نال الف دے بدل کر پندے

جہن نال و باع ۱۲ امر از شد از فوعہ و سيقول ۱۲

ہین وجوباً نال اس شرط دے جے اوہ واوا تے یاہ مقابلے قار کلمائے عین

بہن تو قدر تہتر ۱۱
قار کلمائے عین

کلمہ ناقص دے اتے وجہ حکم عین کلمہ ناقص دے نہ ہووے اتے پچھاوس

چوں از عواد ازینا
کہ در اصل از عواد
واو ویہ و در علم
عین کلمہ ناقص
کہ او ویہ و در علم
واو ویہ و در علم
واو ویہ و در علم

دے مدہ زائدہ جے لازم ہووے تحقق اتے سکون او اس دا اتے حرف تشبیہ

زخیان در عین ۱۱
دعوتی ۱۱
بہن عین

دا اتے یاہ نسبت دی اتے الف جمع مونث سالم دا اتے نون تاکید و انہ

واو ویہ و در علم
واو ویہ و در علم
واو ویہ و در علم

ہووے اتے اوہ کلمہ اتے وزن فَعْلَان اتے فَعْل دے اتے

دعوتی ۱۱
بہن عین ۱۱
دعوتی ۱۱
بہن عین ۱۱

نال معنی اجیہے کلمے دے جے وجہ او اس دے تعلیل نہ پوندی ہووے

بہن عین ۱۱
بہن عین ۱۱
بہن عین ۱۱

نہ ہووے

تعلیل قُلْنُ در اصل قَوْلُنْ بود واو متحرک ما قبل او مفتوح آں واو را

بالف بدل کر دند قائلن شد پس التعلاتے ساکنین شد میان الف و لام

الف را حذف کر دند قُلْنُ شد پس فتح فاء کلمہ را البصمتہ بدل کر دند

قُلْنَ شَدَّ

قانون التعمیر ساکنین دو قسم ہے یک علی حدہ اتے یک علی

غیر حدہ۔ علی حدہ اوہ ہے جے پہلا ساکن مدہ یا یا تصغیر ثانی مدغم و وحدت کلمہ

بجوں امر زبان ۱۲

دے ماسوا اوس دے علی غیر حدہ ہے حکم علی حدہ دا ایہ ہے جے پڑھنا

ساکنین مطلقاً تے حکم علی غیر حدہ دا پڑھنا ساکنین دا وچہ حالت وقف دیدے

بجوں امر زبان ۱۲

اتے نہ پڑھنا ساکنین دا وچہ حالت غیر وقف دی دے، نظر کر لسی وچہ حالت

بجوں امر زبان ۱۲

غیر وقف دی دے جبیکر پہلا ساکن مدہ یا تون خفیفہ ہووے تاں حذف

عہ التعمیر ساکنین علی غیر حدہ بہ ہفت صورت حاصل بیٹھو اول آنکہ دران سہ شرط موجود نباشد چوں قل الخ نہ اول

مدہ نہ ثانی مدغم نہ وحدت کلمہ است۔ دوم آنکہ دران شرط اول مفقود باشد و ثالث موجود باشد چوں مد کہ نہ اول مدہ

نہ ثانی مدغم مگر وحدت کلمہ است۔ سیوم آنکہ اول مفقود باقی ہر دو موجود چوں یخفقون کہ اول مدہ نیست و ثانی مدغم و

وحدت کلمہ موجود چہارم آنکہ اول موجود باقی ہر دو مفقود چوں اضربوا القوم کہ اول مدہ است، نہ ثانی مدغم نہ

وحدت کلمہ است۔ پنجم آنکہ اول ہر دو موجود باشد و ثالث مفقود چوں اضربین کہ اول مدہ و ثانی مدغم است مگر وحدت

کلمہ نیست۔ ششم آنکہ اول و ثالث موجود و ثانی مفقود چوں قائلن کہ اول مدہ و کلمہ واحد است و ثانی مفقود کہ

مدغم نیست۔ ہفتم آنکہ کس یعنی اول و ثالث مفقود و ثانی موجود چوں لبیدعون نہ اول مدہ نہ وحدت کلمہ مگر مدغم است ۱۲

کریدے ہیں اسنوں بالاتفاق، سوا تزیباں جائیں دے، وچہ مصدر باب

افعال اتے استفعال اتے اسم مفعول دے، ہر ترے اجوف تھیں کیوں جے
 یوں تے دے ۱۱
 یوں مفعول دے کہ دراصل
 یوں استفعال دے کہ
 یوں استفعال دے کہ
 یوں استفعال دے کہ
 یوں استفعال دے کہ
 یوں استفعال دے کہ

ایسے اختلاف ہے، بعضے پہلے نوں حذف کریدے ہیں اتے بعضے دو جے

نوں، جسک پہلا ساکن مدہ اتے نوں خفیہ نہ ہووے تاں حرکت دیندے

ہیں اُس ساکن نوں جہیر اوجہ آخر کلمے دے جیکر وچ آخر کلمے دے نہ ہووے

تاں پہلے نوں کسرہ، کسرہ وچ حرکت دینے ساکن دے اصلی ہے اتے

غیر کسرہ دا ناں کسے عارضے دتے جوں مبدلہ مبدلہ ۱۲

قانون ہر دا و غیر مکسورہ وچ ماضی معلوم ثلاثی مجرد اجوف دے الف ہوکے

ڈھے، فار کلمہ اوسدے نوں حرکت ضمہ دی دیندے ہیں وچو با۔

تعلیل :- یعنی دراصل یعنی بود، یا متحرک ما قبلش مفتوح آں یا درالف

بدل کروند بَاعَنَّ شَد، پس التقت ساکنین شد میان الف و عین، الف را
حذف کروند بَعَنَّ شد پس فتحه فاء کلمه را بکسرہ بدل کروند تا دلالت کند بر
حذفیت یا بَعَنَّ شد۔

حذفیت یا بَعَنَّ شد۔
حذفیت یا بَعَنَّ شد۔
حذفیت یا بَعَنَّ شد۔

قانون ۳۲ ہر واؤ مکسور اتے یا مطلقاً وچہ ماضی معلوم ثلاثی مجرد اجوف

وے الف ہو کے ڈھے، فاء کلمہ اوس دے نوں حرکت کسرہ دی دیندے

فول غلن دیون
ہون دیون
ہون دیون
ہون دیون
ہون دیون
ہون دیون

پہن وجو با۔

تعلیل: قیل دراصل قول بود کسرہ بر واؤ ثقیل بود نقل کردہ بہ ما قبل
داوند قول شد پس واؤ ساکن ما قبلش مکسور آں واؤ را بسا بدل کروند
قیل شد۔

قیل شد۔
قیل شد۔
قیل شد۔

قیل شد۔
قیل شد۔
قیل شد۔

قانون ۳۳ ہر واؤ اتے یا مکسور پچھے ضمے وے کلمہ ماضی مجہول دا وچہ

قانون ۳۳ ہر واؤ اتے یا مکسور پچھے ضمے وے کلمہ ماضی مجہول دا وچہ

ماضی معلوم اوس دی دے معلل ہووے، جازبے سٹنا کسرہ اوس دے دا

ماضی معلوم اوس دی دے معلل ہووے، جازبے سٹنا کسرہ اوس دے دا
ماضی معلوم اوس دی دے معلل ہووے، جازبے سٹنا کسرہ اوس دے دا
ماضی معلوم اوس دی دے معلل ہووے، جازبے سٹنا کسرہ اوس دے دا

یا نقل کرنا ضمے ول۔

قانون ۳۴ ہر واؤ اتے یا مضموم یا مکسور متوسط یا وچہ حکم متوسط دے،

وچہ اصل دے سلامت نہ رہی ہووے اتے وچہ ناقص ثنائی مجرد دے مطلقاً

بہتیاں ۱۲
جہن سلامت مانہ

وچہ فعل متصرف یا متعلقات فعل دے سوا وزن فعل حقیقی یا حکمی دے اجوف

جہن اجوف وانفرد ۱۳

جہن قول دینا ۱۴

احترار شد از انوار ۱۵

تھیں اتے تفعّلین دے ناقص تھیں حرکت اس واو اتے یا ردی نوں

جہن تدریجین ۱۶

نقل کر کے طرف ماقبل دے دیندے ہین وچہ بانال اس شرط دے جے

خارج شد سؤل و مؤؤل و مستتر یون و مستتر یین کہ در اصل سؤل و مستتر یون و مستتر یین بودند ۱۷

اوہ واو اتے یا ربذل ہمزہ تھیں اتے ضمہ کسرہ او س دا منقول ہمزہ تھیں

کہ در اصل یون و یین و یون و یین بودند ۱۸

دے ال بدل جوازی خارج شد سؤل و مؤؤل ۱۹

اتے ماقبل او س دے مفتوح اتے الف نہ ہووے اتے وچہ وزن فعل دے

جہن نقول و مقارون ۲۰

اجوف تھیں نقل حرکت دا اتے حذف اتے اتمام او سدا ہر تڑے اتے

یعنی ضمہ کا ہونے کسرہ جہاؤ ما بر مجہاؤ ما و اون ۲۱

جہن قول ۲۲

جہن تیل ۲۳

وچہ تفعّلین دے ناقص تھیں نقل حرکت دا اتے اثبات او سدا ہر دو جائز ہین۔

جہن تدریجین ۲۴

جہن تدریجین ۲۵

تعلیل یقول و تقول و أقول و نقول و اصل یقول و تقول و أقول و نقول

بودند، ضمہ بر واو ثقیل بود نقل کر رہے ماقبل دا دند یقول و تقول و أقول نقول شدند۔

تعلیل یُقَالُ تُقَالُ اُقَالُ نُقَالُ در اصل یُقُولُ تُقُولُ اُقُولُ نُقُولُ
بودند، واو مفتوح ما قبلش حرف صحیح ساکن کنفتعہ اش نقل کرده بجا پیش
داده آن واو را بالف بدل کردند یُقَالُ تُقَالُ اُقَالُ نُقَالُ شدند۔

قانون ۲۷ ہر واو اتنے یا متحرک پچھے ساکن صحیح دے عین فعل یا شبہ
فعل دا ہووے، حرکت اوسدی نقل کر کے طرف ما قبل دے دیندے مین اتنے

مفتوح نون نال الف دے بدل کریندے مین وجوباً نال اس شرط دے

جے اوہ کلمہ ملحق اتنے ناقص اتنے نال معنے لوق اتے عیب دے اتے صیغہ
آلت اتے فعل تعجب دانہ ہووے اتے اوہ کلمہ تعلیل کیتیاں ملتس نال فعل

مشہور دے نہ ہووے اتے وچ مفعول پائی دے ضمیمہ منقول لکھ کے نون

نال کسرہ دے بدل کریندے مین وجوباً اتے تصحیح بھی بہت آئی ہے

چون یُقَالُ و یُقُولُ
چون یُقَالُ و یُقُولُ
چون یُقَالُ و یُقُولُ

صحت از شد بایع و غیرہ ۱۲

چون یُقَالُ و یُقُولُ
چون یُقَالُ و یُقُولُ
چون یُقَالُ و یُقُولُ

چون اسود و اجین ۱۱

چون یُقَالُ و یُقُولُ ۱۲

چون اسود و اجین ۱۱

چون یُقُولُ و یُقُولُ ۱۲

چون یُقَالُ و یُقُولُ
چون یُقَالُ و یُقُولُ
چون یُقَالُ و یُقُولُ

چون یُقَالُ و یُقُولُ ۱۱

چون یُقُولُ و یُقُولُ ۱۱

خازن شد وادی چون مقول ۱۱

چون یُقُولُ کسرہ ال یقُولُ ۱۲

چون یُقُولُ و یُقُولُ ۱۲

واوی و چپ گھٹ چون مقول و مقولون ۱۲

قانون دیگر ہر واؤ اتے یاہ متوسط مفتوح وچ اصل دے سلامت

چون متصرف و متصرفین ۱۲

نہ رہی ہووے وچ فعل متصرف یا متعلق فعل متصرف دے سوا کلمہ اسم دے

نہ رہی ہووے ۱۱

اُتے ویزا فعل دے ماقبل اوس دے حرف ساکن مظہر قابل حرکت دے

خارج شد قائل و باایح ۱۲

فازنا شمر مرقوم چون

چون اول و ایچ از قید اسم خازنہ فعل چون اخوت ۱۲

ہووے فتح اس واؤ اتے یاہ دے نوں نقل کر کے طرف ماقبل دے دیندے

ہین اس تقیں پہچھے اوس واؤ اتے یاہ نوں نال الف دے بدل کر دے

چون تیعال و سبب ۱۲

ہین وجوہا نال اس شرط دے جے اوہ کلمہ ملحق اتے نال معنی لون اتے عجیب

چون احوار و اعلیٰ ۱۲

چون اسود و انیس ۱۲

چون فہرہ و سرین ۱۲

دے اتے صیغہ اسم آلت دانہ ہووے
چون مقول و مبیح ۱۲

تعلیل قائل و اصل قائل بود واؤ واقع شد بعد الف فاعل و دراصل

سلامت نہ ماندہ بود اسی واؤ را بہمزہ بدل کر دند قائل شد۔

قانون ہر واؤ اتے یاہ جے واقع ہووے پہچھے الف فاعل دے ، وچ

دیں ایچا ۱۱
شاد و یا الف
ازلی قید و زنا

اصل دے سلامت نہ رہی ہووے یا اصل اوس دا کوئی نہ ہووے اوس نوں

کہ فعل نذر بند ۱۲
جوں غلط و سالتو

مٹ جاوے ۱۲
ازلی قید فارغ شد

نال ہمزہ دے بدل کر بندے ہین و جو با۔

سالتو غلط ۱۲
جوں بدل نال

تعلیل قیال دور اصل قوال بود دا واقع شد بجائے عین کلمہ در جمع و

در مقرر سلامت نمائندہ بود ماقتیلش مکسور ایں دا اورا بسیار بدل کر دند
قیال شد۔

تعلیل قیال دور اصل قوال بود دا واقع شد بجائے عین کلمہ در جمع و

قانون ہر دا و جو واقع ہووے متقابلے عین کلمے دے وچہ مصدر یا وچہ

کہ مصدر است جمع ۱۲
اعتزاز شد ازاد ہوئی

خازن شد عوار جمع
جاوے ۱۲

نال جمع عین کلمہ متقابلے عین کلمے دے وچہ مصدر یا وچہ
جمع ۱۲

جمع دے وچہ فعل آئے واحد دے سلامت نہ رہی ہووے یا وچہ واحد دے

جمع کلموں ۱۲
خانہ شہزادوں

ازلی قید فارغ شد عین کلمہ متقابلے عین کلمے دے وچہ مصدر یا وچہ
جمع ۱۲

ساکن آتے وچہ جمع دے اگے الفت دے ہووے ما قبل اوس دا مکسور ہووے

دو واو ۱۲
زوال و دو واو
خانہ شد

در جمع قبل الفت نیست ۱۲

اوس داؤ نوں نال یا ر دے بدل کر بندے ہین و جو با نال اس شرط دے

جمع کلموں ۱۲
خانہ دریا میں جمع رو قید و عین کلمے دے وچہ مصدر
جوں قیال جمع نال و قیال مصدر

جے لام کلمہ اوس دا معلل نہ ہووے۔

اعتزاز شد ازاد ہوا جمع ریباں کہ در اصل زمین بود ۱۲

تعلیل قُوَيْلٌ وَقُوَيْلَةٌ وَهَلْ قُوَيْلٌ وَقُوَيْلَةٌ يُوَدُّ دَاوُدُ وَيَا
در یک کلمه بهم آمدند نخستین از ایشان ساکن بدل از چیزے نموداں و او را یار کرده
یار را در یار ادغام کردند قُوَيْلٌ وَقُوَيْلَةٌ شدند

۱۲۴ سورت الحوم ایما یہ ہے یہ سورت ایما ہے یہ سورت ایما ہے یہ سورت ایما ہے
۱۲۴ سورت الحوم ایما یہ ہے یہ سورت ایما ہے یہ سورت ایما ہے یہ سورت ایما ہے
قانون ہر داوا تے یار جیکر اکٹھیاں اون وچہ کی کلمے دے یا وچہ حکم

کی کلمے دے سوا کلمے اسم دے اُتے وزن اَفْعَل دے پہلی اوہناں وی
ہوں ایوم

ساکن لازم غیر بدل ہونے اس دا اونوں یار کریندے مین اوں تھیں پچھے یار
نوں وچہ یار دے ادغام کریندے مین وچہ باسوا او او عین کلمہ دے پچھے یار

تصغیر دے ہیکر وچہ متحرک ہونے کیوں جے اوں دا اونوں نال یار دے
بدل کریندے مین جواز اوڑنہ وچہ با۔

باب دوم اجوف وادی

۱: باب فَعِلٌ يَفْعَلُ مَجْرُومٌ مِنَ الْخَوْفِ وَالْخَافِ وَالْمَخَافَةِ تَرْسِيدِن

خَافَ يَخَافُ خَوْفًا فَهُوَ خَائِفٌ وَخِيفَ يُخَافُ خَوْفًا فَذَلِكَ مَخُوفٌ
لَمْ يَخَفْ الخ

بَابُ سَوْكُمُ اجْتَوَى وَادَى اِزْبَابُ فَعَلٌ يَفْعَلُ چُونِ الطُّوْلِ وَالطَّوَالَةِ دِرَازِ شَدْنِ
طَالَ يَطُولُ طَوْلًا فَهُوَ طَوِيلٌ وَطِيلٌ يُطَالُ طَوْلًا فَذَلِكَ مَطْوُولٌ
لَمْ يَطُلْ لَمْ يَطُلْ لَا يَطُولُ لَا يُطَالُ الخ

بَابُ اَوَّلِ اجْتَوَى بِأَيِّ اِزْبَابِ

اِزْبَابُ فَعَلٌ يَفْعَلُ چُونِ اَلْبَيْعِ وَالْبَيْعَةِ خَرِيدِنِ وَفِرْوِغْتِنِ بَاعَ يَبِيعُ
بَيْعًا فَهُوَ بَائِعٌ وَيَبِيعُ يَبِيعُ بَيْعًا فَذَلِكَ مَبِيعٌ لَمْ يَبِيعْ لَمْ يَبِيعْ الخ

بَابُ اَوَّلِ تَأَقَّصَ وَادَى

اِزْبَابُ

فَعَلٌ يَفْعَلُ چُونِ اَلدُّعَاءِ وَعَارِ خَوَانِدِنِ اَلدَّعْوَةِ بِطَعَامِ خَوَانِدِنِ اَلدَّعْوَةِ
بِلسِپَرِ خَوَانِدِنِ اَلدَّعْوَةِ بِجِهَادِ خَوَانِدِنِ اَلدَّعْوَى دَعْوَى كَرْدِنِ دَعَا يَدْعُو
دُعَاءً فَهُوَ دَاعٍ وَدُعَى يَدْعَى دُعَاءً فَذَلِكَ مَدْعُوٌّ لَمْ يَدْعُ الخ

بَابُ دَوِّمِ تَأَقَّصَ وَادَى

اِزْبَابُ فَعِلٌ يَفْعِلُ چُونِ اَلرِّضَاءِ وَالرِّضْوَانِ نُوْشَنُودِ شَدْنِ رَضَى
يُرْضِي رِضًى فَهُوَ رَاضٍ وَرَضَى يُرْضِي رِضَاءً فَذَلِكَ مَرْضِيٌّ
لَمْ يَرْضَ الخ

باب سوم ناقص واوی

از باب فَعَلَ لَفْعُلُ چوں الرَّخَاءُ وَالرَّخَاوَةُ سست و نرم شدن رَخَا يَرُخُو
رَخَاءٌ وَرَخَاوَةٌ فَهُوَ رَخِيٌّ وَرُخِيٌّ مَعْنَى رَخَاءٌ وَرَخَاوَةٌ فَذَلِكَ مَرُخُوٌّ
لَمْ يَرُخْ لَمْ يَرُخْ الخ

باب اول ناقص یائی

از باب فَعَلَ لَفْعُلُ چوں الرَّحْمِيُّ وَالرَّحْمِيَّةُ تیر انداختن رَحِي يَرْمِي رَمِيًا فَهُوَ
رَامٍ وَرُمِيٌّ يَرْمِي رَمِيًا فَذَلِكَ مَرْمِيٌّ لَمْ يَرْمِ لَمْ يَرْمِ لَا يَرْمِي لَا يَرْمِي
لَنْ يَرْمِيَ لَنْ يَرْمِيَ الْأَمْرُ مِنَ الرَّمِ الخ

باب دوم ناقص یائی

از باب فَعَلَ لَفْعُلُ چوں الْخَشِيُّ وَالْخَشِيَّةُ تَرَسِيدِن خَشِي يَخْشِي
خَشِيًا وَخَشِيَّةً فَهُوَ خَاشٍ وَخُشِيٌّ يَخْشِي خَشِيًا وَخَشِيَّةً
فَذَلِكَ مَخْشِيٌّ لَمْ يَخْشَ لَمْ يَخْشَ لَا يَخْشِي لَا يَخْشِي الخ
تعلیل دُعَاءُ دُرٍّ صِلْ دُعَاؤٌ بُوْدُواوُ وَاوُاقِعٌ شَدَّ بَعْدَ الْعَيْنِ زَائِدَةٌ بِرُطْفِ

اَلْ وَاوُ رَا بَهْمَزَه بَدَلْ كَرْدَنْدَ دُعَاؤٌ شَدَّ حَرْفٌ مَعْنَى تَنْغِيْبًا كُنْتُ وَرَبَّ بَعْدَ الْعَيْنِ زَائِدَةٌ دَاوُ وَاوُ رَا قَدْ نَالَتْ ۱۲

قَانُونِ بِرُحُوفِ عِلْتِ دَاوُجِ وَاوُاقِعِ هُوْدِ سِی پِچھے الْعَيْنِ زَائِدَةٌ دِی بِرُطْفِ

کلیں بھینڈال
دو واو زائده
دو واو زائده
دو واو زائده
دو واو زائده
دو واو زائده
دو واو زائده
دو واو زائده
دو واو زائده
دو واو زائده

یا وچ حکم طرف دے اوس نون نال ہمزہ دے بدل کر نیدے ہین و جو با۔

تعلیل دُعی دراصل دُعو بود واد واقع شد بجائے لام کلمہ ما قبلش مکسور ال
 واور ابیاء بدل کردند دُعی شد۔

ازین قبضہ زہ شہیوں
 اوسوں دعوں زہیوں
 واد بقیہ یوسین کلمہ

قانون ہر واد جے واقع ہووے مقابلے لام کلمے دے ما قبل اوس دا

ازین قبضہ زہ شد
 چوں دعوہ واد جے مکسور
 کلمہ ما قبلش

مکسور ہووے اس واد نون نال یار دے بدل کر نیدے ہین و جو با۔

دراصل دُعی
 دُعی دُعی

قانون ہر یار جے واقع ہووے وچہ آخر فعل دے نال فتح غیر اعرابی دے

ما قبل اوس دا مکسور ہووے کسرہ ما قبل اوس دے نون فتح دے بدل کر نیدے
 عارضہ شد چوں نئی درئی ۱۲

ہین جوازا، اس تھیں پیچھے اوس یار نون نال الف دے بدل کر نیدے ہین

چوں دُعی ووضی
 سدر اصل دُعی ووضی
 بودند ۱۲

و جو با اے لغت بنی طی دے۔

تعلیل یذعوئت دعو ادعوئت دعو دراصل یذعوئت دعو

ادعوئت دعو بودند ضمہ بر واد ثقیل بود انداختند یذعوئت دعو ادعو

تَدْعُوْنَ شَدْنَد۔

قانون ہر واؤ اتے یا مضموم یا مکسورہ مقابلے لام کلمے دے پیچھے

چوں داغون سرور
اصل داغون سرور
بود ۱۲

ضمے یا کسر دے ہووے حرکت او س دی دور کریندے مین نال نقل دے

جیکر پہلے ضمہ دے کسرہ ہووے پیچھے او س دے واؤ یا اگے کسرہ دے

چوں داغون ورامون کہ دراصل داغون ورامون بود ۱۲

ضمہ ہووے پیچھے او س دے یا جیکر نہ تاں سوا نقل دے نال اس شرط

چوں ترمین و مرت بداجون ۱۲
چوں ترمین و ترمین ۱۲

دے جے اوہ واؤ اتے یا بدل ہمزے تقیں نال ابدال جوازی دے نہ

بودے چوں تارچی و تارچیون کہ دراصل
تارچی و تارچیون بودند ۱۲
خارج شتق
چوں ترمین و ترمین

قانون دیگر ہر واؤ اتے یا مضموم یا مکسورہ، ضمہ کسرہ او س دا غیر منقول

ہمزے تقیں جے واقع ہووے بر طرف قبل او س دے بھی مضموم یا مکسورہ

چوں یچیون و تیسوڈن کہ دراصل یچیون و تیسوڈن بودند ۱۲
اہونہ
کہ قبل ای
ازین تہ فزان
شد و تہ و تہ
چوں یچیون و تیسوڈن

ہووے حرکت اس واؤ اتے یا ردی نوں حذف کریندے مین وجوہا

چوں یچیون و تیسوڈن

تعلیل یدعیان تَدْعِيَانِ وصال یدعیان تَدْعِيَانِ بودند وادک

بود در موضع ثالث، اکنون رابع گشت حرکت ما قبل او مخالف او شد، آن

واو را بیار بدل کردند عیان شد عیان شدند۔

قانون ہر داؤجے واقع ہووے وچہ تری جائیدے جد صاعد ہووے

حرکت ما قبل اس دے دی مخالف اس دے ہووے اس نوں تال یا ہر دے

خارج شدید عیوب

بدل کریندے ہین و جو با۔ جوں پربیان تدعیان

تعلیل دعا دراصل دعوت بود واو متحرک ما قبلش مفتوح آں واو

را بالفت بدل کردند بعدہ فتح فابر را بضمہ بدل کردند تا ملتبس نشود بہ مملوۃ

زکوۃ قنوتہ کہ ایشان مفرد اند دعا شد۔

قانون ہر جمع ناقص دی جو اتے وزن فعلہ دے ہووے فار کلمہ اس دے نوں

حرکت ضمہ دی دیندے ہین و جو با۔

تعلیل دعوی دراصل دعوت بود واو واقع شد در آخر اسم متمکن ما قبلش

واو مدہ زائدہ بود آں واو را بیار بدل کردند دعوی شد پس واو و بیار در یک

کلمہ ہم آئندہ نخستین از ایشان ساکن بدل از چیزے نموداں و او را بیار بدل
کردند بعدہ یار را در یار ادغام کردند یعنی شد پس یار واقع شد در آخر اسم
متمکن ما قبلش مضموم ضمہ ما قبلش را بکسرہ بدل کردند یعنی شد پس ضمہ
اولی را نیز بکسرہ بدل کردند برائے مناسبت یار ثانی یعنی شد۔

بخارج شد
سورہ اصل
سورہ

قانون ہر واؤ لازم غیر بدل ہمزہ تھیں جے واقع ہووے وچہ آخر اسم متمکن

فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد

دے ما قبل اس دا مضموم ہووے یا واؤ مدہ زائدہ ہووے وچہ جمع دے اس

فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد

واؤ نون یا ر دے بدل کریندے ہین و جو بااتے وچہ مفرد دے مانع ہے وچوب

چوں مدعی ہووے

اعلال دے نون اوہ مدہ زائدہ مگر جے ما قبل اسد ہور واؤ متحرک ہووے۔

فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد

چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے

قانون ہر یار مشدو یا مخفف جے واقع ہووے وچہ آخر اسم متمکن دے

فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد
فارغ شد

چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے

ما قبل اس دے جبکہ یک حرف مضموم ہووے ضمہ اس دے نون نال کسرہ

چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے

چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے

دے بدل کریندے ہین و جو با جبکہ دو حرف مضموم ہوون ضمہ نال وائے نون نال

چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے
چوں مدعی ہووے

کسرہ دے بدل کر بیڈے میں وجوہاً اتنے دو جے نوں جوازاً۔
چوں دیتی ۱۲

تعلیل دَوَاعِیْ دَر اَصْلِ دَوَاعِیْ بُودِ وَاوْوَاقِعِ شَدِّ بِجَائِے لَامِ کَلِمَہ
یاقبلش مکسورہ آں وَاوْرَابِیَا بَدَلِ کَرْدَنْدِ دَوَاعِیْ شَدِّ پِسْ ضَمِّہِ بِرِ یَا بَرِ تَقْضِیْلِ بُودِ اَنْدَا
پِسْ التَّقَاے سَاکْنِیْنَ شَدِّ مِیَانِ یَا وِ تَنْوِیْنِ، یَا رَا حَذْفِ کَرْدَنْدِ دَوَاعِیْ شَدِّ
یَا کَہِ دَوَاعِیْ دَر اَصْلِ دَوَاعِیْ بُودِ، وَاوْوَاقِعِ شَدِّ بِجَائِے لَامِ کَلِمَہِ یَا قَبْلِشْ مَكْسُورَہ
آں وَاوْرَابِیَا بَدَلِ کَرْدَنْدِ دَوَاعِیْ شَدِّ پِسْ ضَمِّہِ بِرِ یَا بَرِ تَقْضِیْلِ بُودِ، اَنْدَا خُتْمِہِ عَوْضِشْ
تَنْوِیْنِ دَر اَوْرَدَنْدِ دَوَاعِیْ شَدِّ پِسْ التَّقَاے سَاکْنِیْنَ اَمِّ مِیَانِ یَا وِ تَنْوِیْنِ یَا رَا حَذْفِ
کَرْدَنْدِ دَوَاعِیْ شَدِّ یَا کَہِ دَوَاعِیْ دَر اَصْلِ دَوَاعِیْ بُودِ وَاوْوَاقِعِ شَدِّ بِجَائِے لَامِ کَلِمَہِ
یَا قَبْلِشْ مَكْسُورَہِ آں وَاوْرَابِیَا بَدَلِ کَرْدَنْدِ دَوَاعِیْ شَدِّ پِسْ ضَمِّہِ بِرِ یَا بَرِ تَقْضِیْلِ بُودِ اَنْدَا خُتْمِہِ
یَا رَا نِیْزِ اَنْدَا خُتْمِہِ عَوْضِشْ یَا رَا مَحْذُوقَہِ تَنْوِیْنِ دَر اَوْرَدَنْدِ دَوَاعِیْ شَدِّ

تعلیل کَمْ یَدْعُ لَمْ یَدْعُ اَلْمَرَا اَزِیْدَعُوْ وِ یَدْعُ اَلْمَوْسِیْنَ کَرْدَنْدِ
چوں لَمْ جَا زَمَہِ مَحْدُودِہِ دَر اَوْشْ دَر اَوْرَدَنْدِ، اَخْرَشْ رَا جَزْمِ کَرْدِ عِلَامَتِ جِزْمِیْ سَقُوطِ
حَرْفِ عِلْتِ شَدِّ دَر بَیْنِ بَیْنِ صِیغَہِ وِ سَقُوطِ نَوَاتِ اَعْرَابِیْ شَدِّ دَر بَیْنِ بَیْنِ صِیغَہِ
سَقُوطِ چِیْزِے نَشَدِّ دَر دَوِ صِیغَہِ زِیْرَ اَنچِہِ مَعْنِیْ اَسْتِ وِ اَلْمَبْنِیْ مَا لَا یَتَغَیَّرُ اَخْرَہِ
بِ دَخُولِ الْعَوَامِلِ الْمَخْتَلِفَةِ عَلَیْہِ، لَمْ یَدْعُ لَمْ یَدْعُ اَلْمَوْسِیْنَ

قانونے ہر حرف علت داجے واقع ہووے وچ آخر فعل مضارع دے
وقت دخول حازم اتے بنا کر نے امر حاضر معروف دے ڈہندا ہے
وجوہاً۔ چوں کہ تہذیب و تمدن و غیرہ

تعلیل لِتُدْعَوْنَ دَرِ اَصْلِ لِتُدْعَوْنَ بُوَد چوں نون تاکید ثقیله بدو متصل گشت
لِتُدْعَوْنَ شَدْ پس التقائے ساکنین شد میان واو و نون مدغم، علی غیر حده، چوں
اول ایشان ساکن غیر حده و اوج جمع بود آنرا حرکت صتمه دادند لِتُدْعَوْنَ شَدْ۔

لِتُدْعَيْنَ دَرِ اَصْلِ لِتُدْعَيْنَ بُوَد چوں نون تاکید ثقیله بدو متصل گشت
لِتُدْعَيْنَ شَدْ پس التقائے ساکنین شد میان یاء و نون مدغم آن یاء را حرکت
کسره دادند لِتُدْعَيْنَ شَدْ۔

قانون ہر جا التقاء ساکنین و اعلی غیر حده پہلا ساکن غیر حده و اجمع دی ہو
اوس نون حرکت صتمه دی دیندے ہیں غالباً جبکہ پہلا ساکن غیر حده یاء و حده
دی ہووے اوس نون حرکت کسره دی دیندے ہیں و جو با

تعلیل دُعِيٌّ دَرِ اَصْلِ دُعُوِيٌّ بُوَد واو واقع شد بجائے لام کلمہ در فُعْلِيٍّ اِسْمِيٍّ
اَلْ وَاوْرَا بِيَا بَدَلْ كَرْدَنْد دُعِيٌّ شَدْ۔

قانون ہر فُعْلِيٍّ اِسْمِيٍّ وَاوْ لَامْ كَلْمَةٍ اِسْمِيٍّ دِيْدِيٌّ يَاءٌ هُوَنْدِيٌّ هِيَ وَجُوْبًا
بچوں دُنْيَا و عَلِيًّا كَرْدَنْد اَصْلِ دُعُوِيٍّ دُعُوِيٌّ بُوَدَنْد

قانون ہر فُعْلِيٍّ اِسْمِيٍّ وَاوْ لَامْ كَلْمَةٍ اِسْمِيٍّ دِيْدِيٌّ يَاءٌ هُوَنْدِيٌّ هِيَ وَجُوْبًا
بچوں دُنْيَا و عَلِيًّا كَرْدَنْد اَصْلِ دُعُوِيٍّ دُعُوِيٌّ بُوَدَنْد

۱۱۱
 اے فعلے اسی عکس اوس دا۔
 یعنی یا لام اوس کے ذوں نال واؤد کے بدل کر بند ہیں جوں تقویٰ کہ دراصل تقویا بود ۱۱۲

تعلیل ر مودر اصل ر مھی بود، یار واقع شد در آخر فعل بعد ضمہ آں یار را
 بو او بدل کر دند ر مود شد۔

۱۱۳
 ازین قید فاعل شد تواسطہ
 ازین قید فاعل شد تواسطہ
 ازین قید فاعل شد تواسطہ

قانون ہر یار جے واقع ہووے وچہ اس فعل دے پیچھے ضمے دے
 واؤ ہوندی ہے وچو با۔

تعلیل ر خایا را از ر خییۃ بنا کر دند۔ رو کر دند بسوئے اصلش کہ اصل او
 ر خییوۃ بود حرف اول را بر حال خود گذاشتہ ثانی را فتحہ دادہ سو کم جا الف
 علامت جمع تکسیر در آورده حرفی کہ ما بعد الف علامت جمع تکسیر شد انرا کسرہ
 دادہ تا و وحدان و تنوین تمکن را حذف کر دند ر خایو شد پس یار واقع شد بعد
 الف مفاعل آں یار را بہمزہ بدل کر دند ر خائو شد پس واؤ واقع شد بجائے
 لام کلمہ ما قبلش مکسور آں واؤ را بیار بدل کر دند ر خائو شد پس بہمزہ واقع شد
 بعد الف مفاعل قبل یار و در مفرد قبل یار نہو آں بہمزہ را بیار مفتوح بدل کر دند
 ر خایو شد پس یار متحرک ما قبلش مفتوح آں یار را بالف بدل کر دند ر خایا شد۔

۱۱۴
 ازین قید فاعل شد تواسطہ
 ازین قید فاعل شد تواسطہ
 ازین قید فاعل شد تواسطہ

قانون ہر بہمزہ جے واقع ہووے پیچھے الف مفاعل دے آگے یار دے
 ہمزہ از شد از شروع الف ۱۱۵

اتنے وچہ مفرد دے اگے یار دے نہ ہو دے اس ہمزہ نون نال یار مفتوحہ دے

بدل کر بندے ہین وچو با مگر جے واو واقع ہو دے وچہ مفرد دے پچھے الف

دے چوتھی جبار، کیوں جے اس ہمزہ نون نال واو مفتوحہ دے بدل کر بندے

ہین وچو با ایپر اسیاوی جمع اسیاوی اتے ہداوی جمع ہدیہ دی شاذ ہے۔

تعلیل رُخِیُّ و رُخِیَّةٌ رَا از رُخِیُّ و رُخِیَّةٌ بنا کر دند، رو کر دند لسوتے

اصلش کہ اصل او رُخِیُّ و رُخِیَّةٌ بودند، حرف اول راضمہ دادہ ثانی رافتحہ

دادہ سوم جبار یار تصغیر در آوردہ حرفیکہ مابعد یار تصغیر شد اں را کسرہ دادہ

رُخِیُّ و رُخِیَّةٌ شدند پس دو حرف از یک جنس در یک کلمہ ہم آمدند اول ساکن

ثانی متحرک اول را در ثانی ادغام کر دند رُخِیُّ و رُخِیَّةٌ شدند پس واقع شد بجائے

لام کلمہ ما قبلش مکسور اں واو را بیاں بدل کر دند رُخِیُّ و رُخِیَّةٌ شدند پس اجتماع

ثلاثہ یا ات شد در یک کلمہ اول مدغم و ثانی ثلاث مقام لام کلمہ ثالث را حذف کر دند

نَسِیًا مَنَسِیًا رُخِیُّ و رُخِیَّةٌ شد

قانون ہر جاترے میں جیکر بکھٹیا اون وچہ ہکی کلمے دے پہلی مدغم ہو دے

وچہ دونی دے تری مقابلے لام کلمہ دے ہو دے حذف کر بندے ہین اُس

تری نون نسیاً منسیاً نال اس شرط دے جے وچ فعل اتے جاری مجرے
 نون نسیاً منسیاً نال اس شرط دے جے وچ فعل اتے جاری مجرے

فعل دے نہ ہووے۔

نون نسیاً منسیاً نال

قانون ہر او اتے پارے واقع ہووے اگے تار تانیث یا زیادتی

نون نسیاً منسیاً نال

فعلان ویدی ما قبل اوس دے واو مضموم ہووے ضمہ ما قبل اوس دے

نون نسیاً منسیاً نال

نون نال کسرہ دے بدل کریندے ہین وجوہاً اتے جیکر غیر واو دا ہووے

نون نسیاً منسیاً نال

اس پارے نون نال واو دے بدل کریندے ہین وجوہاً، اتے واو بر حال

رہندی ہے۔

ابواب اللقیف

باب اول لقیف مفروق

از باب فعل لقیف جوں الوقی والوقایہ نگاہ داشتن وقی یقی و قیاً

فہو وای ووقی یوق و قیاً فذاک موقی لحدیق لکریوق لا یقی

لَا يُؤْتِي الْأَمْرَ مَنْ قِي لِيُتَوَقَّ الْحِ

باب دوم لفيف مفروق

از باب فعل لفعل چون التوجي سوده شدن سمن سوره وحي يوجي وحيافهو
واج وحي يوجي وحيافه ذاك موجي لم يوج لم يوج لا يوجي
لا يوجي لن يوجي لن يوجي

باب سوم لفيف مفروق

از باب فعل لفعل چون الولي والولاية نزديك شدن ولي يلى وليافهو
وال وولى يولى وليافه ذاك مولى لم يلى لم يولى

باب اول لفيف مقرون

از باب فعل لفعل چون الظى نور ديدن طوى يطوى طيا فهو طاو وطوى
يطوى طيا فذاك مطوى لم يطو لم يطو

باب دوم لفيف مقرون

از باب فعل لفعل چون القوة توانا شدن قوى يقوى قوة فهو قوا وقوى
يقوى قوة فذاك مقوى لم يقو لم يقو لا يقوى لا يقوى لن
يقوى لن يقوى

بناجى قى قوى نا يى ۱۲

البواب المہمز

باب اول مہمز الفاء

از باب فعل یفعل چون الأمر فرمودن کار سے امر یا أمرًا أمرًا
و امریو أمرًا أمرًا فذاک ما حور کما یمر لک یو أمرًا الخ

باب دوم مہمز الفاء

از باب فعل یفعل چون الأذن اذن و اذن یا اذن اذنا فہوا اذن و
اذن یوذن اذنا فذاک ما اذن لک یا اذن لک یوذن۔

باب اول مہمز العین

از باب فعل یفعل چون السؤل سئل و السؤل و المسأل لک پرسیدن سأل
یسأل سؤلًا فہو سائل و سئل یسأل سؤلًا فذاک مسؤل۔

باب دوم مہمز العین

از باب فعل یفعل چون الزئد باگ کردن شیراز سینہ زرد یزئد زئوًا فہو
زائر و زئو یزئد فذاک مزئور لک یزئد یزئو الخ

باب اول مہمز اللام

چون القراء و القراءۃ و القرآن خواندن قرء یقرأ قرءًا فہو قارئ و قرئی

يُقْرَأُ قَرِئًا فَذَلِكَ مَقْرُوءٌ لَمْ يَقْرَأُ الخ

باب دوم مہمزہ اللام

از باب فعل یفعل چون الکننا گواریدن طعام ہننا ۱۱ یہنی ۱۲ ہننا ۱۳ فہو ہانی ۱۴
وہنی ۱۵ ہننا ۱۶ ہننا ۱۷ فذاک مہننۃ ۱۸ لم یہننا ۱۹ لم یہننا الخ

ازیں قید خارج شدہ ہیں
چون تال و سکن

قانون ہر ہمزہ ساکن منظر ہے ماقبل اوس دا متحرک ہووے ہمزہ وجہ

تال ساکن
ازیں قید خارج

دو جے کلے دے ہوا ہمزہ دے مطلقا اوس ہمزہ ساکن نوں تال حرف علت دے

ازیں قید خارج شدہ
چون اوس ایمان وری

بدل کریندے ہیں اتے وفق حرکت ماقبل اوس دی دے جواز تال اس شرط

چون اوس ہمزہ دے جواز تال اس شرط

دے جے باعث تحریک دا موجود نہ ہووے

اقرار شدہ از ہمزہ چون اوس ہمزہ

قانون ہر ہمزہ ساکن منظر ہے ماقبل اوس دے ہمزہ متحرک ہووے

اقرار شدہ از یا فذ ہمزہ

اقرار شدہ از ہمزہ

وجہ اسے کلے دے اس ہمزہ ساکن نوں تال حرف علت دے بدل کریندے

قانون شدہ یقرؤ و یقرؤ الخ

ہیں اتے وفق حرکت ماقبل اوس دی دے وجوہا تال اس شرط دے جے

۱۱ الکننا ۱۲ گواریدن ۱۳ طعام ۱۴ ہننا ۱۵ یہنی ۱۶ ہننا ۱۷ فہو ہانی ۱۸ مہننۃ ۱۹ لم یہننا ۲۰ لم یہننا الخ
ہمزہ باشد و کلے دے ہمزہ متحرک در دیگر کلے باشد چون یقرؤ و یقرؤ الخ اصل یقرؤ و یقرؤ لیدد یا ماقبل او غیر ہمزہ باشد و یک کلے چون یا فذ ہمزہ متحرک یا ماقبل او غیر
ہمزہ باشد و کلے دے ہمزہ متحرک در دیگر کلے باشد کہ در اصل الی اللہ اتنا کہ در اصل الی اللہ اتنا بود و تبدیل ہمزہ جائز باشد ۱۲ حرف قادری

باعث تحریک داموجود نہ ہووے۔

۱۱ استخوانہ آجینہ، سرخا ہر پتھر ۵۰

قانون ہر ہمزہ مفتوحہ ما قبل اوں دے مضموم یا مکسور ہووے، ہمزہ

وچہ دو جے کلے دے سوا ہمزہ دے مطلقاً اس ہمزہ مفتوحہ نوں نال حرف

علت دے بدل کر نیدے ہین اتے وفق حرکت ما قبل اوں دی دے جواز۔

قانون ہر دو ہمزے متحرک جیکر مکٹھے آون وچہ پکی کلے دے جیکر

ہک انہاندا مکسور ہووے تاں ثانی نوں نال یار دے بدل کر نیدے ہین

وچہ سوا اکرمتہ دے کیوں جے ایتمے جائز ہے جیکر ہک اوہنا ندا مکسور

نہ ہووے تاں ثانی نوں نال واو دے بدل کر نیدے ہین وچو بااے پے

اگر تم اتے خذ شافے۔

قانون ہر ہمزہ متحرک جے ما قبل اوں دے حرف ساکن منظر قابل

قانون ۱۴ ہر ہمزہ جے متحرک ہووے اتے ما قبل اس دے بھی متحرک ہووے

اعزاز شہزاد
پیشگی و سرگودھا
۱۲

اعزاز شہزاد
پیشگی و سرگودھا
۱۲

س ہمزہ نوں نال حرف علت دے بدل کریندے ہین اتے وفق حرکت ما قبل
س دی دے جوازاً۔

چوں
مستفہام و قاری "کونوا" ۱۲

اعزاز شہزاد
پیشگی و سرگودھا
۱۲

قانون ۱۵ ہر ہمزہ وصلی مفتوح جے داخل ہووے اتے اس دے ہمزہ

اعزاز شہزاد
پیشگی و سرگودھا
۱۲

اعزاز شہزاد
پیشگی و سرگودھا
۱۲

مستفہام دا اس ہمزے وصلی مفتوح نوں نال الف دے بدل کریندے ہین جویا۔
اعزاز شہزاد جاوہر الحسن ۱۲

قانون ۱۶ ہر دو حرف متجانسین جیکر یکٹھے آون وچہ

اعزاز شہزاد
پیشگی و سرگودھا
۱۲

چوں
مستفہام و قاری "کونوا" ۱۲

اول کلمے ثلاثی مجرد یا رباعی دے ادغام منتسج ہے اتے وچہ اول کلمے ثلاثی مزید

چوں
مستفہام و قاری "کونوا" ۱۲

جائز ہے مطلقاً سو امضارع دے مضارع وچہ تاں جائز ہے جیکر حاجت ہمزہ

چوں
مستفہام و قاری "کونوا" ۱۲

وصلی ہی نہ پوے جیکر اوہ متجانسین وچہ اول کلمے نہ ہوون پہلا ساکن ثانی متحرک

چوں
مستفہام و قاری "کونوا" ۱۲

تاں ادغام واجب ہوئی نال لیغنے پنجاں شرطوں دے پہلی شرط ایہ ہے جے

اوہ متجانسین دو ہمزے وچہ کلمے غیر موضوع علی التضعیف دے نہ ہوون جوہیں جے

قرآنی وجہ اصل دے قرآن آہا۔ دو جی شرط ایہ ہے جے پہلا متجانسین دا ہا وقت
 دی نہ ہووے جو یں جے اَعْرَظْهُ هِلَا لًا۔ تریجی شرط ایہ ہے جے پہلا متجانسین
 دائرہ ہیلہ ابدالاً جائز نہ ہووے جو یں جے رِیَایَاتِے یُووَا جے وجہ اصل
 دے رِیَایَاتِے یُووَا آہا۔ چوتھی شرط ایہ ہے جے پہلا متجانسین دائرہ وجہ آخر
 کلمے دے نہ ہووے جو یں جے فِی یَوْمِ اتے قَالُوا وَاللّٰہِ یُنْجُوں شرط ایہ
 ہے جے ادغام بالتباین ہکی وزن قیاسی دانال ہو روزن قیاسی دے نہ ہووے
 جو یں جے وجہ قَوْلِ اتے تَقْوِلِ دالتبأس آوندا ہے نال قَوْلِ اتے
 تَقْوِلِ دے۔ اتے جبکہ اوہ متجانسین ہر دو متحرک ہوون تاں ادغام واجب
 ہو سی نال لہنے نواں شرطوں دے۔ پہلی شرط ایہ ہے جے پہلا متجانسین دا
 مدغم فیہ نہ ہووے جو یں حَبَب۔ دو جی شرط ایہ ہے جے کوئی متجانسین دا زائدہ
 واسطے الحاق دے نہ ہووے جو یں جے عَلَبَبِ اتے شَمَلَل۔ تریجی شرط ایہ
 ہے جے اول متجانسین دا تار افعال دی نہ ہووے جو یں جے اِقْتَلِ چوتھی
 شرط ایہ ہے جے اوہ متجانسین دو وادال وجہ باب افعال دے نہ ہوون
 جو یں جے اِرْعُوْا وجہ اصل دے اِرْعُوْا آہا۔ پنجویں شرط ایہ ہے جے اوہ متجانسین
 مقتضی اعلال نہ ہوون جو یں جے قَوْمِ وجہ اصل دے قَوْمِ آہا۔ چھویں شرط
 ایہ ہے جے حرکت ثانی دی عارضی نہ ہووے جو یں جے اَزْدِ الْقَوْمِ ستویں
 شرط ایہ ہے جے اوہ متجانسین وجہ دو ہاں کلمیاں دے نہ ہوون جو یں جے
 مَلْکِنِی۔ اٹھویں شرط ایہ ہے جے اوہ متجانسین دو یا تیس نہ ہوون جو یں جے
 حِیِ اتے رَمِیَانِ۔ نائویں شرط ایہ ہے جے اوہ متجانسین وجہ اسم دے اتے

ہکی دے انہاں چجاں و زناں تقیہ نہ ہون جیویں جے **فَعْلٌ فَعْلٌ فَعْلٌ فَعْلٌ فَعْلٌ**،
 جوں **مَنْبِبٌ رِدٌّ مَرٌّ عِلٌّ دُرٌّ**۔
قانون ہر اسم جے اتے وزن **فِعَالٌ** دے ہووے سو **مصدر** دے پہلے
 حروف **تضعیف** اوس دے نوں نال یا ر دے بدل کر **یذ** دے مین و جو با جیویں جے
وینا اتے **تثیرا** جے وچ اصل دے **وینا** اتے **تثیرا** ہے۔

ابواب المضاعف

باب اول مضاعف ثلاثی

از باب **فَعْلٌ لَفِعْلٌ** جوں **المدُّ والتمدُّ کشیدن مَدَّ يَمُدُّ مَدًّا** افہوماد و
مَدَّ يَمُدُّ مَدًّا فذاک **مَمْدُوذٌ لَمَّ يَمُدُّ لَمًّا** لَمَّ يَمُدُّ لَمًّا
لَمَّ يَمُدُّ لَمًّا لَمَّ يَمُدُّ لَمًّا لَمَّ يَمُدُّ لَمًّا لَمَّ يَمُدُّ لَمًّا
تعلیل لَمَّ يَمُدُّ در اصل **يَمُدُّ** بود جوں لم **جازمہ** در **اوش** را آورده
آخرش را **جزم** کرد و علامت **جزمی** سقوط حرکات شد در پنج صیغہ و سقوط نونات **عربی**
 شد در **مفت** صیغہ و سقوط چیزے نشد در دو صیغہ **نہ** انچه **مبنی** است و **المبني ما لا**
لا يتغير **اخيرة** **بدخول** **العوامل** **المختلفة** **عليه** **ليس** **التقار** **ساکنین**
 شد در میان **ہر دو** **دال** بعضے **صرفیاں** **دال** **ثانی** را حرکت فتح میدہند **لأنَّ** **الفتحة**
أخفت **الحركات** ، **لَمَّ يَمُدُّ** میخوانند و بعضے **صرفیاں** **دال** **ثانی** را حرکت **کسرہ**
 میدہند **لأنَّ** **الساکن** **إذا** **حُرِّكَ** **بِالکسر** ، **لَمَّ يَمُدُّ** میخوانند،
 بعضے **صرفیاں** **دال** **ثانی** را حرکت ضمہ میدہند برائے رعایت **عین** **کلمہ** **لَمَّ يَمُدُّ**

مے خوانند۔ بعضے صرفیاں نکت ادغام مے کنند لایت الاصل، کم
یتمدذ می خوانند۔

باب دوم مضاعف ثلاثی

از باب فعل یفعل یقول الفتر والفرار گریختن قتر یفتر قرا فهو قار و قرا
یفر قرا فذاک معزور لم یفتر لم یفتر الخ

باب سوم مضاعف ثلاثی

از باب فعل یفعل یقول العضم گزیدن عص عص عص عص فهو عاص
وعص عص عص فذاک معضوض لم یعص الخ

ابواب المركبات

باب اول مهموز الفار و اجوف و اوی

از باب فعل یفعل چون الایوب بازگشتن اب یؤوب أو بافھواتک
و اییب یاب أو بافذاک مبوب الخ

باب دوم مهموز الفار و اجوف یائی

از باب فعل یفعل چون الاید تواناشدن اذ یئید ایداً فھواتک
و اید یواید ایداً الخ

باب سوم مهموز الفار و ناقص و اوی

از باب فعل یفعل چون الایوب و الایباء تقصیر کردن اب یأبو أو افھو
اب الخ

باب چهارم مهموز الفار و ناقص یائی

از باب فعل یفعل چون الاتی و الایبان آمدن و آوردن اتی یاتی اتیافھوات الخ

باب پنجم مثال و اوی و مهموز العین

از باب فعل یفعل چون الیوعد زنده در گور گردن و سدد یسد و وعداً
فھو واعد الخ

باب ششم مثال یائی و مهموزا لعین

از باب فعل یفعل چون الیأس نا امید شدن یئس یئس یأساً فهو
یأس الخ

باب هفتم مهموزا لعین و ناقص واوی

از باب فعل یفعل مسجون الدع و راندن شتران بر آب دعا یذع دعا و افهو
داع الخ

باب هشتم مهموزا لعین و ناقص یائی

از باب فعل یفعل چون الرأی دیدن والرؤیة در خواب دیدن رأی یرى
رأیاً فهو داع و رأى یرى رأیاً فذات مرئی الخ

باب نهم لقیف مفروق و مهموزا لعین

از باب فعل یفعل چون الوعی وعده کردن و آئی یئی و نیا فهو داع الخ

باب دهم مهموزا الفار و لقیف مقرون

از باب فعل یفعل چون الای پناه گرفتن اوی یاوی آیا فهو داع الخ

باب یازدهم اجوف واوی و مهموزا اللام

از باب فعل یفعل چون السوء بد شدن ساء یسوء سوءاً فهو ساء الخ

باب دوزیم اجوف یائی و مهمز اللام

از باب فعل لَفْعِلُ چوں اَلْمَجِيئُ وَالْمَجِيئُ اَمْدَنُ جَاءَ يَجِيئُ مَجِيئًا فَهَوَّجَاءُ
وَجِيئُ يَجَاءُ مَجِيئًا فَذَلِكَ مَجِيئُ الخ

باب سیزدیم مهمز الفار و مضاملائی

از باب فعل لَفْعِلُ چوں اَلْاَمُّ وَالْاِمَامُ وَالْاِمَامَةُ پشوا شدن اَمَّ يَوْمًا
اَمَّا فَهَوَّ اَمَّ الخ

باب اول مع معنی ماضی معلوم

ضَرَبَ	مارا اس ایک مرد نے	صیغہ واحد مذکر غائب ثلاثی مجرد صیغہ از باب فَعَلَ لَفِعِلْ
ضَرَبَا	مارا ان دو مردوں نے	تثنیہ مذکر غائب
ضَرَبُوا	مارا ان سب مردوں نے	جمع مذکر غائب
ضَرَبَتْ	مارا اس ایک عورت نے	واحد مؤنث غائب
ضَرَبْتَا	مارا ان دو عورتوں نے	تثنیہ مؤنث غائب
ضَرَبْنَ	مارا ان سب عورتوں نے	جمع مؤنث غائب
ضَرَبْتُ	مارا تو ایک مرد نے	واحد مذکر حاضر
ضَرَبْتُمَا	مارا تم دو مردوں نے	تثنیہ مذکر حاضر
ضَرَبْتُمْ	مارا تم سب مردوں نے	جمع مذکر حاضر
ضَرَبْتِ	مارا تو ایک عورت نے	واحد مؤنث حاضر
ضَرَبْتُمَا	مارا تم دو عورتوں نے	تثنیہ مؤنث حاضر
ضَرَبْتُنَّ	مارا تم سب عورتوں نے	جمع مؤنث حاضر
ضَرَبْتُ	مارا میں نے	واحد متکلم
ضَرَبْنَا	مارا ہم نے	متکلم مع الغیر

فعل ماضی مجہول از فَعَلَ لَفِعِلْ

ضَرَبَ	مارا گیا وہ ایک مرد	صیغہ واحد مذکر غائب فعل ماضی مجہول
--------	---------------------	------------------------------------

ضَرِبَا	مارے گئے وہ دو آدمی	صیغہ تشبیہ مذکر غائب	ماضی مجہول
ضَرِبُوا	مارے گئے وہ سب مرد	” جمع مذکر غائب	”
ضَرِبَتْ	ماری گئی وہ ایک عورت	” واحد مؤنث غائب	”
ضَرِبَتَا	ماری گئیں وہ دو عورتیں	” تشبیہ مؤنث غائب	”
ضَرِبْنَ	ماری گئیں وہ سب عورتیں	” جمع مؤنث غائب	”
ضَرِبَتْ	مارا گیا تو ایک مرد	” واحد مذکر حاضر	”
ضَرِبْتَمَا	مارے گئے تم دو مرد	” تشبیہ مذکر حاضر	”
ضَرِبْتُمْ	مارے گئے تم سب مرد	” جمع مذکر حاضر	”
ضَرِبَتْ	ماری گئی تو ایک عورت	” واحد مؤنث حاضر	”
ضَرِبْتَمَا	ماری گئیں تم دو عورتیں	” تشبیہ مؤنث حاضر	”
ضَرِبْتُنَّ	ماری گئیں تم سب عورتیں	” جمع مؤنث حاضر	”
ضَرِبْتُ	مارا گیا میں	” واحد متکلم	”
ضَرِبْنَا	مارے گئے ہم	” متکلم جمع الغیر	”

فعل مضارع معلوم

يَضْرِبُ	مارتا ہے یا مار گا وہ ایک مرد	صیغہ واحد مذکر غائب	مضارع معلوم
يَضْرِبَانِ	مارتے ہیں یا ماریں گے وہ دو مرد	” تشبیہ مذکر غائب	”
يَضْرِبُونَ	مارتے ہیں یا ماریں گے وہ سب مرد	” جمع مذکر غائب	”
تَضْرِبُ	مارتی ہے یا مارے گی وہ ایک عورت	” واحد مؤنث غائب	”

تَضْرِبَانِ	ماری ہیں یا ماریں گی دو عورتیں	صیغہ	تشبیہ موتث غائب مضارع معلوم
يَضْرِبُنَ	وہ سب عورتیں	”	جمع موتث غائب
تَضْرِبُ	ماری ہے یا مارے گا تو ایک مرد	”	واحد مذکر حاضر
تَضْرِبَانِ	ماریں ہو یا مارو گے تم دو مرد	”	تشبیہ مذکر حاضر
تَضْرِبُونِ	تم سب مرد	”	جمع مذکر حاضر
تَضْرِبِينَ	ماری ہے یا ماریں گی تو ایک عورت	”	واحد مؤنث حاضر
تَضْرِبَانِ	ماریں ہو یا مارو گی تم دو عورتیں	”	تشبیہ مؤنث حاضر
تَضْرِبُنَ	تم سب عورتیں	”	جمع مؤنث حاضر
أَضْرِبُ	ماریں ہوں یا ماروں گا میں	”	واحد متکلم
نَضْرِبُ	ماریں ہیں یا ماریں گے ہم	”	متکلم مع الغیر

فعل مضارع مجہول

يَضْرِبُ	ماری جاتا ہے یا مارا جائے گا وہ ایک مرد	صیغہ	واحد مذکر غائب مضارع مجہول
يَضْرِبَانِ	ماریں گے ہیں یا مارے جائیں گے وہ دو مرد	”	تشبیہ مذکر غائب
يَضْرِبُونَ	وہ سب مرد	”	جمع مذکر غائب
تُضْرِبُ	ماری جاتی ہے یا ماری جائے گی وہ ایک عورت	”	واحد مؤنث غائب
تُضْرِبَانِ	ماریں جاتی ہیں یا ماری جائیں گی وہ دو عورتیں	”	تشبیہ مؤنث غائب
يَضْرِبُنَ	وہ سب عورتیں	”	جمع مؤنث غائب
تُضْرِبُ	ماریں گے یا ماریں گے تو ایک مرد	”	واحد مذکر حاضر

تَضْرِبَانِ	مار جاتے ہو یا مار جاؤ گے تم دو مرد	صیغہ تشبیہ مذکر حاضر مضارع مجہول
تَضْرِبُونَ	تم سب مرد	جمع مذکر حاضر
تَضْرِبِينَ	ماری جاتی ہے یا ماری جائیگی تو ایک عورت	واحد مؤنث حاضر
تَضْرِبَانِ	ماری جاتی ہو یا ماری جاؤ گی تم دو عورتیں	تشبیہ مؤنث حاضر
تَضْرِبْنَ	تم سب عورتیں	جمع مؤنث حاضر
أَضْرِبُ	مارا جاتا ہوں یا مارا جاؤں مجھ کو یا ایک عورت کو	واحد متکلم
تَضْرِبُ	مار جاتے ہیں یا مارے جائیں گے تم	متکلم مع الغیر

اسم فاعل

ضَارِبٌ	مارنے والا ایک مرد	صیغہ واحد مذکر اسم فاعل
ضَارِبَانِ	مارنے والے دو مرد	تشبیہ مذکر
ضَارِبُونَ	مارنے والے سب مرد	جمع مذکر سالم
ضَرِبَةٌ	"	مکسر
ضَرَابٌ	"	"
ضَرَبٌ	"	"
ضَرَبٌ	"	"
ضَرِبَاءُ	"	"
ضَرِبَانٌ	"	"
ضَرَابٌ	"	"

ضُرُوبٌ	مارنے والے سب مرد	صیغہ جمع مذکر اسم فاعل (مکسر)
ضَارِبَةٌ	مارنے والی ایک عورت	واحد مؤنث "
ضَارِبَاتٌ	مارنے والی دو عورتیں	تثنیہ مؤنث "
ضَارِبَاتٌ	مارنے والی سب عورتیں	جمع مؤنث سالم "
ضَوَارِبٌ	"	" مکسر
ضَرَبٌ	"	" "
ضَوْرِبٌ	کم مارنے والا ایک مرد	واحد مذکر مصغر اسم فاعل
ضَوْرِبَةٌ	کم مارنے والی ایک عورت	" مؤنث "

اسم مفعول

مَضْرُوبٌ	مارا ہوا ایک مرد	صیغہ واحد مذکر اسم مفعول
مَضْرُوبَانِ	مارے ہوئے دو مرد	" تثنیہ مذکر "
مَضْرُوبُونَ	سب مرد	" جمع "
مَضْرُوبَةٌ	ماری ہوئی ایک عورت	واحد مؤنث "
مَضْرُوبَاتِنِ	ماری ہوئی دو عورتیں	" تثنیہ مؤنث "
مَضْرُوبَاتٌ	سب عورتیں	" جمع مؤنث "
مَضَارِيبٌ	"	" "
مُضْرِبٌ	کم ماری والا ایک مرد	صیغہ واحد مذکر مصغر "
مُضْرِبَةٌ	کم ماری والی ایک عورت	" مؤنث "

فعل جحد معلوم

صیغہ واحد مذکر غائب	نہیں مارا اس ایک مرد نے	لَمْ يُضْرِبْ
تثنیہ مذکر "	مارا ان دو مردوں نے	لَمْ يُضْرِبَا
جمع مذکر "	سب مردوں نے	لَمْ يُضْرِبُوا
واحد مؤنث غائب	مارا اس ایک عورت نے	لَمْ تُضْرِبْ
تثنیہ "	مارا ان دو عورتوں نے	لَمْ تُضْرِبَا
جمع "	سب عورتوں نے	لَمْ يُضْرِبْنَ
واحد مذکر حاضر	مارا تو ایک مرد نے	لَمْ تُضْرِبْ
تثنیہ "	مارا تم دو مردوں نے	لَمْ تُضْرِبَا
جمع "	تم سب مردوں نے	لَمْ تُضْرِبُوا
واحد مؤنث حاضر	مارا تو ایک عورت نے	لَمْ تُضْرِبِي
تثنیہ "	مارا تم دو عورتوں نے	لَمْ تُضْرِبَا
جمع "	تم سب عورتوں نے	لَمْ تُضْرِبْنَ
واحد متکلم	مارا میں ایک مرد یا ایک عورت نے	لَمْ أَضْرِبْ
متکلم مع الغیر	مارا ہم سب مردوں یا عورتوں نے	لَمْ نَضْرِبْ

فعل جحد مجہول

صیغہ واحد مذکر غائب	نہیں مارا گیا وہ ایک مرد	لَمْ يُضْرَبْ
تثنیہ "	مارے گئے وہ دو مرد	لَمْ يُضْرَبَا

صیغہ جمع مذکر غائب	نہیں مارے گئے وہ سب مرد	لَمْ يُضْرَبُوا
واحد مؤنث	بیماری گئی وہ ایک عورت	لَمْ تُضْرَبْ
تثنیہ مؤنث	بیماری گئیں وہ دو عورتیں	لَمْ تُضْرَبَا
جمع مؤنث	بیماری گئیں وہ سب عورتیں	لَمْ يُضْرَبْنَ
واحد مذکر حاضر	مارا گیا تو ایک مرد	لَمْ يُضْرَبْ
تثنیہ مذکر حاضر	مارے گئے تم دو مرد	لَمْ تُضْرَبَا
جمع مذکر حاضر	مارے گئے تم سب مرد	لَمْ تُضْرَبُوا
واحد مؤنث حاضر	بیماری گئی تو ایک عورت	لَمْ تُضْرَبِي
تثنیہ مؤنث حاضر	بیماری گئیں تم دو عورتیں	لَمْ تُضْرَبَا
جمع مؤنث حاضر	بیماری گئیں تم سب عورتیں	لَمْ تُضْرَبْنَ
واحد متکلم	مارا گیا میں ایک مرد یا ایک عورت	لَمْ أُضْرَبْ
متکلم مع الغیر	مارے گئے ہم سب مرد یا عورتیں	لَمْ نُضْرَبْ

مضارع منفی معلوم

صیغہ واحد مذکر غائب	نہیں مارتا ہے یا نہ مارے گا وہ ایک مرد	لَا يُضْرَبُ
تثنیہ	نہیں مارتے ہیں یا نہیں مارے گئے وہ دو مرد	لَا يُضْرَبَانِ
جمع	وہ سب مرد	لَا يُضْرَبُونَ
واحد مؤنث	نہیں مارتی ہے یا نہیں مارتی گی وہ ایک عورت	لَا تُضْرَبُ
تثنیہ	نہیں مارتی ہیں یا نہیں مارتی گئیں وہ دو عورتیں	لَا تُضْرَبَانِ

صیغہ جمع مؤنث غائب	نہیں مارتی ہیں یا نہیں ماریں گی وہ سب عورتیں	لَا يُضْرِبْنَ
واحد مذکر حاضر	نہیں مارتے یا نہیں مارتا تو ایک مرد	لَا تُضْرِبُ
تثنیہ	نہیں مارتے ہو یا نہیں مارتو گے تم دو مرد	لَا تُضْرِبَانِ
جمع	تم سب مرد	لَا تُضْرِبُونَ
واحد مؤنث حاضر	نہیں مارتی ہے یا نہیں مارتی تو ایک عورت	لَا تُضْرِبِينَ
تثنیہ	نہیں مارتی ہو یا نہیں مارتو گی تم دو عورتیں	لَا تُضْرِبَانِ
جمع	تم سب عورتیں	لَا تُضْرِبْنَ
واحد متکلم	نہیں مارتا ہو یا نہیں مارتو لگا میں یک مرد یا عورت	لَا أُضْرِبُ
متکلم مع الغیر	نہیں مارتے ہیں یا نہیں مارتے ہم سب یا عورتیں	لَا نُضْرِبُ

مضارع منفی مجہول

صیغہ واحد مذکر غائب	نہیں مارتا جاتا ہے یا نہیں مارتا جا رہا ہے گواہ ایک مرد	لَا يُضْرَبُ
تثنیہ	نہیں مارتے جاتے ہیں یا نہیں مارتے جاتے دو مرد	لَا يُضْرَبَانِ
جمع	وہ سب مرد	لَا يُضْرَبُونَ
واحد مؤنث غائب	نہیں مارتی جاتی ہے یا نہیں مارتی جا رہی ہے گواہ ایک عورت	لَا تُضْرَبُ
تثنیہ	نہیں مارتی جاتی ہیں یا نہیں مارتی جا رہی ہیں گواہ دو عورتیں	لَا تُضْرَبَانِ
جمع	وہ سب عورتیں	لَا يُضْرَبْنَ
واحد مذکر حاضر	نہیں مارتا جاتا ہے یا نہیں مارتا جا رہا ہے تو ایک مرد	لَا تُضْرَبُ
تثنیہ	نہیں مارتے جاتے ہو یا نہیں مارتے جاؤ گے تم دو مرد	لَا تُضْرَبَانِ

صیغہ جمع مذکر حاضر	نہیں مارے جاہو یا نہیں مار جاؤ گے تم سب مرد	لَا تُضْرَبُونَ
واحد مؤنث حاضر	نہیں ماری جاتی ہے یا نہیں ماری جاگی تو ایک عورت	لَا تُضْرَبِينَ
تثنیہ "	نہیں ماری جاتی ہو یا نہیں ماری جاؤ گی تم دو عورتیں	لَا تُضْرَبَانِ
جمع "	تم سب عورتیں	لَا تُضْرَبْنَ
واحد متکلم	نہیں مارا جاتا ہوں یا نہیں مارا جاؤں گا میں مر یا عورت	لَا أُضْرَبُ
متکلم مع الغیر	نہیں مارے جاؤ گے تم سب عورتیں	لَا تُضْرَبْنَ

مضارع منفی معلوم مؤکد بلن ناصبہ

صیغہ واحد مذکر غائب	ہرگز نہیں مارے گا وہ ایک مرد	لَنْ يُضْرَبَ
تثنیہ "	ہرگز نہیں ماریں گے وہ دو مرد	لَنْ يُضْرَبَا
جمع "	وہ سب مرد	لَنْ يُضْرَبُوا
واحد مؤنث غائب	ہرگز نہیں مارے گی وہ ایک عورت	لَنْ تُضْرَبَ
تثنیہ "	ہرگز نہیں ماریں گی وہ دو عورتیں	لَنْ تُضْرَبَا
جمع "	وہ سب عورتیں	لَنْ يُضْرَبْنَ
واحد مذکر حاضر	ہرگز نہیں مارے گا تو ایک مرد	لَنْ تُضْرَبَ
تثنیہ "	ہرگز نہیں مارو گے تم دو مرد	لَنْ تُضْرَبَا
جمع "	تم سب مرد	لَنْ تُضْرَبُوا
واحد مؤنث حاضر	ہرگز نہیں مارے گی تو ایک عورت	لَنْ تُضْرَبِي
تثنیہ "	ہرگز نہیں مارو گی تم دو عورتیں	لَنْ تُضْرَبَا

صیغہ جمع مؤنث حاضر	ہرگز نہیں مارو گی تم تمام عورتیں	لَنْ تُضْرِبْنَ
واحد متکلم	ہرگز نہیں مارو گی میں ایک مرد یا عورت	لَنْ أُضْرِبَ
متکلم مع الغیر	ہرگز نہیں ماریں گے ہم سب مرد یا عورتیں	لَنْ نُضْرِبَ

مضارع منفی مجہول مؤکد بلین ناصبہ

صیغہ واحد مذکر غائب	ہرگز نہیں مارا جائیگا وہ ایک مرد	لَنْ يُضْرَبَ
تشبیہ "	ہرگز نہیں مار جائیں گے وہ دو مرد	لَنْ يُضْرَبَا
جمع "	وہ سب مرد	لَنْ يُضْرَبُوا
واحد مؤنث غائب	ہرگز نہیں ماری جائیگی وہ ایک عورت	لَنْ تُضْرَبَ
تشبیہ "	ہرگز نہیں ماری جائیگی وہ دو عورتیں	لَنْ تُضْرَبَا
جمع "	وہ سب عورتیں	لَنْ يُضْرِبْنَ
واحد مذکر حاضر	ہرگز نہیں مارا جائیگا تو ایک مرد	لَنْ تُضْرَبَ
تشبیہ "	ہرگز نہیں مارا جائیگا تم دو مرد	لَنْ تُضْرَبَا
جمع "	تم سب مرد	لَنْ تُضْرَبُوا
واحد مؤنث حاضر	ہرگز نہیں ماری جائیگی تو ایک عورت	لَنْ تُضْرَبِي
تشبیہ "	ہرگز نہیں ماری جائیگی تم دو عورتیں	لَنْ تُضْرَبَا
جمع "	تم سب عورتیں	لَنْ تُضْرِبْنَ
واحد متکلم	ہرگز نہیں مارا جاؤں گا میں ایک مرد یا عورت	لَنْ أُضْرِبَ
متکلم مع الغیر	ہرگز نہیں مار جائیں گے ہم سب مرد یا عورتیں	لَنْ نُضْرِبَ

فعل امر حاضر معلوم

صیغہ واحد مذکر حاضر	مار تو ایک مرد	اَضْرِبْ
" تثنیہ "	مارو تم دو مرد	اَضْرِبَا
" جمع "	مارو تم سب مرد	اَضْرِبُوا
واحد مؤنث حاضر	مار تو ایک عورت	اَضْرِبِي
" تثنیہ "	مارو تم دو عورتیں	اَضْرِبَا
" جمع "	مارو تم سب عورتیں	اَضْرِبْنَ

فعل امر حاضر معلوم مؤكد بانون تاکید تقید

صیغہ واحد مذکر حاضر	ضرور بالضرور مار تو ایک مرد	اَضْرِبَنَّ
" تثنیہ "	" مارو تم دو مرد	اَضْرِبَانَّ
" جمع "	" مارو تم سب مرد	اَضْرِبِنَّ
واحد مؤنث حاضر	مار تو ایک عورت	اَضْرِبِنَّ
" تثنیہ "	" مارو تم دو عورتیں	اَضْرِبَانَّ
" جمع "	" مارو تم سب عورتیں	اَضْرِبِنَّ

فعل امر حاضر معلوم مؤكد بانون تاکید خفیف

صیغہ واحد مذکر حاضر	مزدور مار تو ایک مرد	اَضْرِبَنَّ
---------------------	----------------------	-------------

ضربین	ضرور مارو تم سب مرد	صیغہ جمع مذکر حاضر
اضربین	ضرور مار تو ایک عورت	واحد مؤنث حاضر
امر حاضر مجہول		
لِضْرَبٍ	مارا جائے تو ایک مرد	صیغہ واحد مذکر حاضر
لِضْرَبَا	مارے جاؤ تم دو مرد	تثنیہ
لِضْرَبُوْا	تم سب مرد	جمع
لِضْرَبِيْ	ماری جائے تو ایک عورت	واحد مؤنث حاضر
لِضْرَبَا	ماری جاؤ تم دو عورتیں	تثنیہ
لِضْرَبِيْنَ	تم سب عورتیں	جمع
امر حاضر مجہول		
مؤکد بانون تاکید تثنیہ		
لِضْرَبِيْنَ	ضرور بالضرور مارا جاؤ تو ایک مرد	صیغہ واحد مذکر حاضر
لِضْرَبَانِ	مار جاؤ تم دو مرد	تثنیہ
لِضْرَبِيْنَ	مار جاؤ تم سب مرد	جمع
لِضْرَبِيْنَ	ماری جائے تو ایک عورت	واحد مؤنث حاضر
لِضْرَبَانِ	ماری جاؤ تم دو عورتیں	تثنیہ
لِضْرَبِيْنَ	ماری جاؤ تم سب عورتیں	جمع

فعل امر حاضر مجہول
مؤکد بانون تاکید نحیفہ

صیغہ واحد مذکر حاضر	ضرور مارا جائے تو ایک مرد	لِتَضْرِبَنَّ
" جمع "	ضرور مار جاؤ تم سب مرد	لِتَضْرِبُنَّ
" واحد مؤنث حاضر	ضرور ماری جائے تو ایک عورت	لِتَضْرِبِنَّ

امر غائب معلوم

صیغہ واحد مذکر غائب	مار وہ ایک مرد	لِيَضْرِبْ
" تشبیہ "	ماریں وہ دو مرد	لِيَضْرِبَا
" جمع "	ماریں وہ سب مرد	لِيَضْرِبُوا
" واحد مؤنث غائب	مارے وہ ایک عورت	لَتَضْرِبْ
" تشبیہ "	ماریں وہ دو عورتیں	لَتَضْرِبَا
" جمع "	ماریں وہ سب عورتیں	لِيَضْرِبْنَ
" واحد منکلم	ماروں میں ایک مرد یا عورت	لَاَضْرِبْ
" منکلم مع الغیر	ماریں ہم سب مرد یا عورتیں	لِنَضْرِبْ

امر غائب مجہول

صیغہ واحد مذکر غائب	مارا جائے وہ ایک مرد	لِيَضْرِبْ
" تشبیہ "	مارے جائیں وہ دو مرد	لِيَضْرِبَا

لیضْرِبُوا	مارے جائیں وہ سب مرد	صیغہ جمع مذکر غائب
لِتَضْرِبْ	ماری جائے وہ ایک عورت	واحد مؤنث غائب
لِتَضْرِبَا	ماری جائیں وہ دو عورتیں	تثنیہ
لِيَضْرِبَنَّ	وہ سب عورتیں	جمع
رَضْرِبْ	مارا جاؤں میں ایک مرد یا عورت	واحد متکلم
لِيَضْرِبْ	مارے جائیں ہم سب مرد یا عورتیں	متکلم مع الغیر

فعل نہی حاضر معلوم

لَا تَضْرِبْ	نہ مار تو ایک مرد	صیغہ واحد مذکر حاضر
لَا تَضْرِبَا	نہ مارو تم دو مرد	تثنیہ
لَا تَضْرِبُوا	تم سب مرد	جمع
لَا تَضْرِبِي	نہ مار تو ایک عورت	واحد مؤنث حاضر
لَا تَضْرِبَا	نہ مارو تم دو عورتیں	تثنیہ
لَا تَضْرِبْنَ	تم سب عورتیں	جمع

فعل نہی حاضر مجہول

لَا تَضْرِبْ	نہ مارا جائے تو ایک مرد	صیغہ واحد مذکر حاضر
لَا تَضْرِبَا	نہ مارے جاؤ تم دو مرد	تثنیہ
لَا تَضْرِبُوا	تم سب مرد	جمع

صیغہ واحد مؤنث حاضر	نہ ماری جائے تو ایک عورت	لَا تُضْرِبِي
” تشبیہ ”	نہ ماری جاؤ تم دو عورتیں	لَا تُضْرِبَا
” جمع ”	” تم سب عورتیں	لَا تُضْرِبْنَ
فعل نہی حاضر معلوم موکد بانون تاکید تقیید		
صیغہ واحد مذکر حاضر	ہرگز نہ مار تو ایک مرد	لَا تُضْرِبْ
” تشبیہ ”	” نہ مارو تم دو مرد	لَا تُضْرِبَا
” جمع ”	” تم سب مرد	لَا تُضْرِبُوا
” واحد مؤنث حاضر	” نہ مار تو ایک عورت	لَا تُضْرِبِي
” تشبیہ ”	” نہ مارو تم دو عورتیں	لَا تُضْرِبَا
” جمع ”	” تم سب عورتیں	لَا تُضْرِبْنَ
فعل نہی حاضر معلوم موکد بانون تاکید تخفیف		
صیغہ واحد مذکر حاضر	ہرگز نہ مار تو ایک مرد	لَا تُضْرِبْ
” جمع ”	” نہ مارو تم سب مرد	لَا تُضْرِبُوا
” واحد مؤنث حاضر	” نہ مار تو ایک عورت	لَا تُضْرِبِي
فعل نہی حاضر مجہول موکد بانون تاکید تقیید		
صیغہ واحد مذکر حاضر	ہرگز نہ مارا جا تو ایک مرد	لَا تُضْرِبَنَّ

صیغہ تثنیہ مذکر حاضر	ہرگز نہ مار جاؤ تم دو مرد	لَا تُضْرِبَانِ
" جمع "	" تم سب مرد "	لَا تُضْرِبَنَّ
واحد مؤنث حاضر	" نہ ماری جاؤ تو ایک عورت	لَا تُضْرِبِي
" تثنیہ "	" نہ ماری جاؤ تم دو عورتیں	لَا تُضْرِبَانِ
" جمع "	" تم سب عورتیں "	لَا تُضْرِبَنَّ

فعل نہی حاضر مجہول
مؤکد بانوں تاکبہ تثنیہ

صیغہ واحد مذکر حاضر	ہرگز نہ مارا جائے تو ایک مرد	لَا تُضْرَبُ
" جمع "	" نہ مار جاؤ تم سب مرد "	لَا تُضْرَبُونَ
واحد مؤنث حاضر	" نہ ماری جائے تو ایک عورت	لَا تُضْرَبِي

فعل نہی غائب معلوم

صیغہ واحد مذکر غائب	نہ مارے وہ ایک مرد	لَا يُضْرَبُ
" تثنیہ "	نہ ماریں وہ دو مرد	لَا يُضْرَبَا
" جمع "	نہ " ماریں وہ سب مرد "	لَا يُضْرَبُوا
واحد مؤنث غائب	نہ مارے وہ ایک عورت	لَا تُضْرَبُ
" تثنیہ "	نہ ماریں وہ دو عورتیں	لَا تُضْرَبَا
" جمع "	" وہ سب عورتیں "	لَا يُضْرَبْنَ
واحد متکلم	نہ ماروں میں ایک مرد یا عورت	لَا أُضْرَبُ

لَا تَضْرِبْ	نہ ماریں ہم سب مرد یا عورتیں	صیغہ متکلم مع الغیر
فعل نہی غائب معلوم موکد بانوں تاکب تقیید		
لَا يَضْرِبَنَّ	ہرگز نہ ماروے وہ ایک مرد	صیغہ واحد مذکر غائب
لَا يَضْرِبَانِ	” نہ ماریں وہ دو مرد	” تثنیہ ”
لَا يَضْرِبُنَّ	” ” ” وہ سب مرد	” جمع ”
لَا تَضْرِبَنَّ	” نہ ماروے وہ ایک عورت	” واحد مؤنث غائب
لَا تَضْرِبَانِ	” ماریں وہ دو عورتیں	” تثنیہ ”
لَا يَضْرِبَنَّ	” ” ” وہ سب عورتیں	” جمع ”
لَا أُضْرِبَنَّ	” نہ ماروں میں ایک مرد یا عورت	” واحد متکلم
لَا تَضْرِبَنَّ	” نہ ماریں ہم سب مرد یا عورتیں	” متکلم مع الغیر
فعل نہی غائب معلوم موکد بانوں تاکب خفیہ		
لَا يَضْرِبَنَّ	ہرگز نہ مارے وہ ایک مرد	صیغہ واحد مذکر غائب
لَا يَضْرِبَنَّ	” نہ ماریں وہ سب مرد	” جمع ”
لَا تَضْرِبَنَّ	” نہ مارے وہ ایک عورت	” واحد مؤنث غائب
لَا أُضْرِبَنَّ	” نہ ماروں میں ایک مرد یا عورت	” واحد متکلم
لَا تَضْرِبَنَّ	” نہ ماریں ہم سب مرد یا عورتیں	” متکلم مع الغیر

فعل نہی غائب مجہول

برقیاس فعل معلوم است صرف بجائے زندہ زندہ نشود باید خواند، باقی ہمہ صیغہ برقیاس معلوم اند۔

اسم ظرف

صیغہ واحد اسم ظرف	مارنے کی ایک جگہ یا ایک وقت	مَضْرِبٌ
” ثنئیہ ”	” دو جگہیں یا دو وقت ”	مَضْرِبَانِ
” جمع ”	” سب جگہیں یا سب وقت ”	مَضَارِبُ
” واحد مصغر ”	کم مارنے کی ایک جگہ یا وقت	مُضْرِبٌ

اسم آلہ

صیغہ واحد اسم آلہ	مارنے کا ایک آلہ	مِضْرِبٌ
” ثنئیہ ”	مارنے کے دو آلے	مِضْرِبَانِ
” جمع مکسر ”	” سب آلے ”	مِضَارِبُ
” واحد مصغر اسم آلہ ”	کم مارنے کا ایک آلہ	مِضْرِبٌ
” واحد مع تاء زائدہ بعد لام کلمہ ”	برقیاس سابق	مِضْرِبَةٌ
” ثنئیہ ”	”	مِضْرِبَتَانِ
” جمع ”	”	مِضَارِبُ
” واحد مصغر ”	”	مِضْرِبَةٌ
” واحد مع الف زائدہ بعد لام کلمہ ”	”	مِضْرِبَةٌ

صیغہ تثنیہ اسم آلہ مع الف زائدہ	برقیاس سابق	مِضْرَابَانِ
" جمع مکسر "	"	مَضَارِيبُ
" صیغہ واحد مصغر "	"	مُضْرِيْبٌ

فعل لتفضیل المذکرینہ

صیغہ واحد مذکر	زیادہ مارنے والا ایک مرد	أَضْرَبُ
" تثنیہ "	" مارنے والے دو مرد "	أَضْرَبَانِ
" جمع " سالم "	" سب مرد "	أَضْرَبُونَ
" جمع مذکر مکسر "	" " "	أَضْرَابُ
" واحد مذکر مصغر "	تھوڑا سا زیادہ مارنے والا ایک مرد	أَضْرِبٌ

والمؤنث منه

صیغہ واحد مؤنث	زیادہ مارنے والی ایک عورت	ضُرِبَتْ
" تثنیہ "	" دو عورتیں "	ضُرِبَانِ
" جمع " سالم "	" سب عورتیں "	ضُرِبَاتٌ
" جمع مؤنث مکسر "	" " "	ضُرَبٌ
" واحد مؤنث مصغر "	تھوڑا سا زیادہ مارنے والی ایک عورت	ضُرِيْبَةٌ

فعل التعجب منه

صیغہ واحد مذکر	کتنا اچھا مارا اس ایک مرد نے	مَا أَضْرَبَ
----------------	------------------------------	--------------

	کتنا اچھا مارا اس ایک مرد نے	وَاضْرِبْ بِهِ
		وَضْرِبْ

قلدہ افرق درمیان تکلف باب تفاعل و تفعّل این است آنکہ در باب تفاعل تکلف است
 آل را فاعل خواہش ندارد و آنکہ در باب تفعّل است آنرا فاعل خواہش نیز دارد مثال
 تکلف باب تفاعل چون تَجَاهَدَ وَتَعَاوَدَ مثال تکلف باب تفعّل چون تَشَجَّعَ وَتَحَلَّمَ
 اوزان صیغہ مبالغہ

مَبَالِغُهُ كَالْحَذِرِ رَحْمَنٍ وَالْمِفْصَالِ مَنْطِقِيٍّ
 عَجَابٌ وَالْكَبَارُ أَيضًا وَكُبَارٌ وَعَلَامٌ
 وَمَبَالِغُهُ كَالْحَذِرِ رَحْمَنٍ وَتَعَاوَدَ وَتَعَاوَدَ
 وَمَبَالِغُهُ كَالْحَذِرِ رَحْمَنٍ وَتَعَاوَدَ وَتَعَاوَدَ
 وَمَبَالِغُهُ كَالْحَذِرِ رَحْمَنٍ وَتَعَاوَدَ وَتَعَاوَدَ

مجموعہ وزان مصاد معلومہ و غیر معلومہ

نظم یا تو گویم سنا مصدر را
 صرف مدخل بشری اخص صغیر و کبر
 سوال نشدہ دعوی درایہ مسعاة
 و من جمع قتل زباوہ غلبہ
 قطیہ قیلولة زیوخ مقدرہ
 کہ چند حسبت ذہاب و صہوبت و لیان
 بغایت سرقہ فسق گذرہ مسرمان
 دخول مخمرہ تشغل رحمتہ و مغفراں
 طلب قبول و جیف کرایمتہ نزواں
 خبروہ و خبروہ و غلبہ داں

كَاذِبَةٌ مَكْذُوبَةٌ مَكْذُوبٌ دَانَ

اَفْكَلٌ اَزْرِيْرٌ فَيَصِلُ خُسْرَى

عُلُوٌّ اُرِيْتَفُوْرٌ وَعِرْفَانٌ بَحْوَالٌ

كَيْفِيُوْنَةٌ اَزْرِيْرٌ هَبِيْرٌ خَيْطَطِيٌّ

رُفْنَةٌ خَطَطِيٌّ وَعِلُوْرٌ بَحْوَالٌ

طَلُوْرٌ لَكُوْنَتٌ فَرْكَانٌ خُوْرِيٌّ

تَهْلِكَةُ بَاهِرَةٌ حَرَكَةُ عَيْنِ دَانَ

تَشَاءُ تَهْلُوْكُ اَزِيْشَانٌ اَمْدَةٌ

اوزان مصادر مبالغه

گرتو بشماری زیست و کشش بدان

مبالغه در مصدر این است اے ذکار

جَبْرِیَّةٌ بَرَاکَةٌ بِيَا

بَحْوَالٌ سَاكُوْنَةٌ مُطِيْطَاْرٌ شَدَّةٌ

جَبْرِیَّةٌ دَلِيْلِيٌّ غَلْبَةٌ مَحِيَا

اَلْعُوْبُ سَارُوْرٌ كِذَابٌ هَكَذَا

غَلْبَةٌ هَجِيْرِيٌّ غَلْبِيٌّ بَعْدَا زَانَ

جَبْرِیَّةٌ رَغْبُوْتِيٌّ تَقْطَاعٌ شَدَّةٌ

غَلْبَةٌ رَغْبُوْتٌ مُطِيْطَاْرٌ بَرَا

مُغَلْبِيٌّ مَشْعُوْرٌ اَوْكَشْتُ اَكُوْمِيٌّ حِيَا

پس ازین گویم مسائب بزرگوار شده بعد تبیان شذوذ اشد عیاں

اوزان صیغه مبالغه اسم فاعل

عَلَيْكُمْ حَذِرٌ وَضَحْكٌ مُنْطَبِقٌ دَالٌ وَضَرَابٌ قَطَاعٌ مَعْجَزَامٌ دَالٌ

وَشَرِيْبٌ قُلْتُ مَعْجَزَمٌ بَخْوَالٌ كَذِبٌ ذَبُّ ضُرُوبٍ اِرْحَمِيْدٌ اِيْنٌ بَدَالٌ

بسیار زنده
بسیار زنده
بسیار زنده

بسیار زنده
بسیار زنده

بسیار زنده
بسیار زنده

اوزان صیغه اسم مفعول

قَتُولٌ جَبْرِيْمٌ وَضَحْكٌ بَدَالٌ وَكَاهٌ قَبْضٌ ذَبْرٌ كَاثِمٌ بَخْوَالٌ

اوزان صیغه صفت مشبه

صَعْبٌ صَفْرٌ صَلْبٌ حَسَنٌ نَدَسٌ مِمٌّ حَقِيْمٌ دِيْمٌ حُطْمٌ حُبْبٌ مِمٌّ حَبَابٌ

شَجَاعٌ جَبِيْدٌ وَكَابِرٌ اِحْمَرٌ حَبَابٌ رُوْفٌ عَطَشٌ حَلْبٌ وَحَيْدِيٌّ اِذَا

وَحَمْرٌ وِعَشْرٌ اِرْحَمِيْدٌ اِيْنٌ بَدَالٌ مَسَاحٌ وَكَابُوْسٌ قُدُوْسٌ اِذَا

بَعْرِيَانٌ وَعَطَشَانٌ عَسَلِيْنٌ بَدَالٌ نَظْمٌ حَمِيْدٌ بَطُوْرٌ اَنْسَالٌ

همه صیغه صفت گشت است تم

۱۳۳۳

۱۳۳۳

۱۳۳۳

۱۳۳۳

۱۳۳۳

۱۳۳۳

